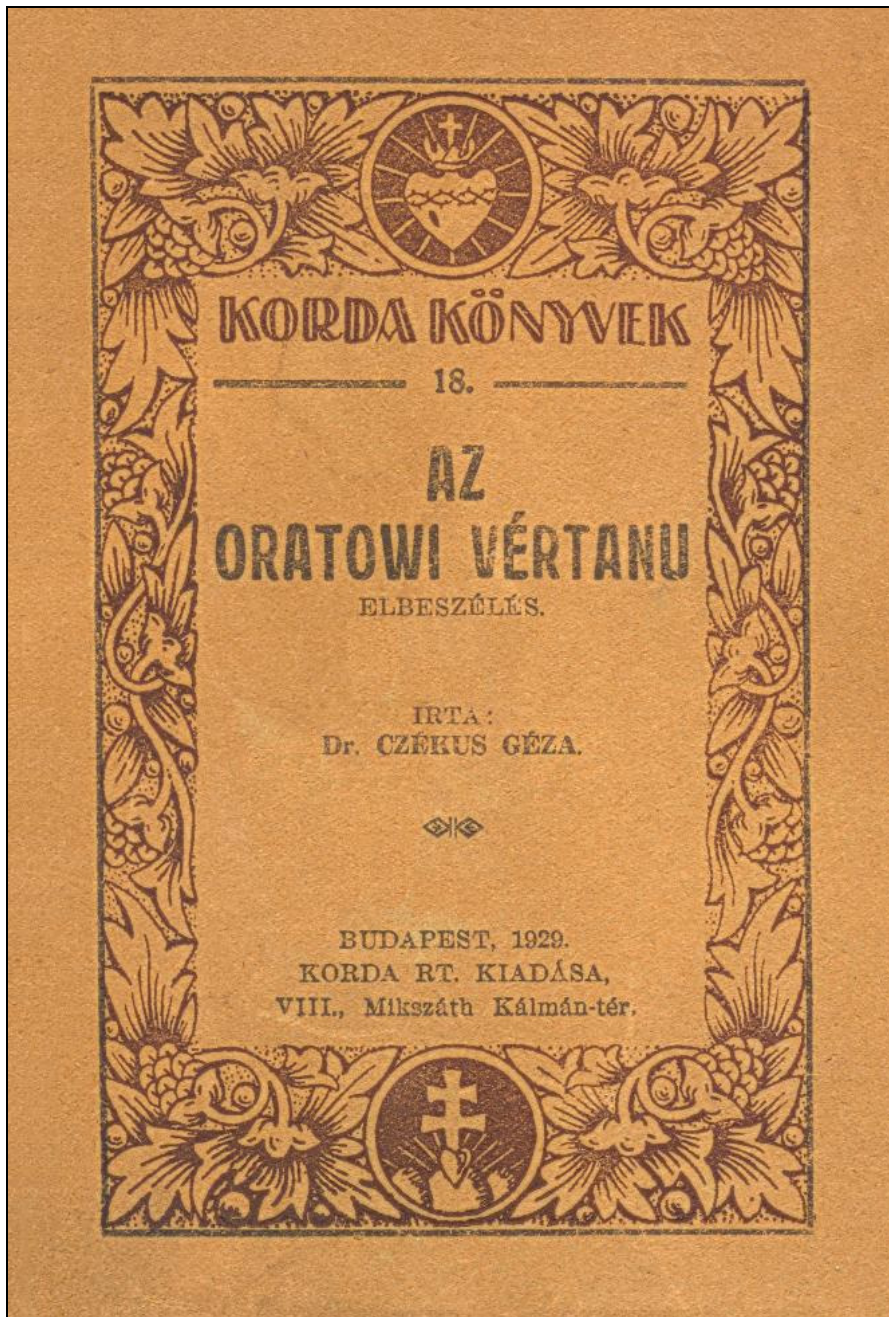

Czékus Géza

Az oratowi vértanú

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Czékus Géza
Az oratowi vértanú

Nihil obstat.
Budapestini, die 29. Sept. 1928.
Fr. Zsíros S. J.
censor.

No. 3179/928.
Imprimatur.
Strigonii, die 3. Oct. 1928.
Julius Walter
vic. gen.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a Korda R.T. kiadásában Budapesten 1929-ben megjelent könyv szöveghű elektronikus változata. Az elektronikus változat a Korda Kiadó engedélyével készült. A programot lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerző jogutódjáié.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
1. „Látjuk-e még egymást valaha?”	4
2. Az oratowi plébánián	6
3. Az orosz komisszáriusnál	11
4. A szombatesti út.....	15
5. A cár erdőfelügyelőjénél.....	19
6. A gyilkosság gyanújában	22
7. A fogságban	25
8. A vallatás	27
9. A börtön cellájában	31
10. A földi ítélet	33
11. Megkerül a tettes.....	37
12. A vértanúság koronája	43

1. „Látjuk-e még egymást valaha?”

1839. július 15-ike volt.

A bécsi Leopoldsberg ősi temploma előtt két fiatal pap állott. A lenyugvó nap bearanyozta a hegytetőt és sugaraival végigsimította a hegymászástól kipirult két fiatalembert is.

A bécsi Szent Ágostonról nevezett felsőbb papnevelőintézet végzett növendékei voltak. Néhány nap előtt avatták őket az egyetemen a hittudományok doktoraivá és most eljöttek még egyszer, hogy a magasból végignézzék több évi tartózkodásuk városát: Bécset.

Az egyiket Kabyłowicz Jánosnak hívták, a leMBERGI egyházmegyének papja. Nyurga, szőkehajú, deszkamellű lengyel fiatalember, akinek csontos, görbülthátú alakjáról úgy lógott le a reverenda. Kék szemei nem Bécset nézték, hanem a hegytetőn álló kis templomot. Nézték, de nem látták, mert észrevehető volt az arcáról, hogy lelke valahol messze ... a múltban barangol.

Társa alacsony termetű, szurósszemű, élénk kis emberke volt. Csordás József a neve, és a csanádi egyházmegyének szolgálatára szentelték föl négy esztendővel azelőtt. Megunta lengyel társának elmélyedő csendességét és rászólt:

– Elég a merengésből már, te polyák! Nézd meg még egyszer a Szent István-templom tornyát és aztán fordítsuk hazafelé a rudat. Holnap pedig búcsút mondunk ennek a nagy német Babilonnak és megyünk hazánkba.

A lengyel felrezzent gondolataiból.

– Nézd, – mondotta csendesén magyar paptársának, – ezen a helyen táborozott Szobieszky János, a lengyel király, mielőtt kiverte volna a törököt Bécsből.

– Hogy verte volna ki mindjárt a németet is! Akkor most nem fojtogatná a magyart ez a cudar! – pattant föl a tüzes, Szeged vidéki magyar.

– Könnyű tinéktek! – sóhajtott a lengyel. Utána pedig vontatottan, megadóan panaszkolt:

– Tinéktek csak az osztrákkal kell küzödnötök. De mit csináljunk mi? Az osztrák alatt mégcsak tengődünk valahogy. De azok a lengyelek, akik a német uralom alá jutottak, nyögnek és Istenen kívül mással nem beszélhetnek anyanyelvükön. Még ennél is rettenetesebb az orosz zsarnokság alá kerültek élete. Kancsuka és Szibéria minden másodikus sorsa. Az oroszországiaknak csak a templom és a papjuk jelenti még a széttépett hazát. Ha így tart, az sem soká... Alig kerül közülük pap már ... Aki tanul, nem választja az oroszországi lengyel pap vértanú sorsát. Az intelligenciánk arrafelé beadja a derekát és beolvasztja őket a cári hivatal konca az orthodoxyába. Hej, magyar testvér! de megvert bennünket az Úristen!

Csordás részvétellel nézett lengyel barátjára. Vonzódott hozzá. Nemcsak csendes, jámbor természetét szerette, amely épp az ellenkezője volt az ő lobbanékony magyar vérmérsékletének, hanem közelebb hozta szívüket nemzetüknek testvérsorsa. Abban a bécsi intézetben a tudomány és a hit nem emelt ugyan válaszfalat paptárs és paptárs közé, de a monarchia tarka nemzetiségi egyvelegében mégsem tudott összelegedni a reverendában is magyar lélek a csehekkal, morvákkel, horvátokkal, szlovénekkal. Az egyetlen, aki a magyar papban rokonszenvet keltett: a lengyel volt. A magyar szív nem tudja nézni másnak keserűségét. Csordásban is megmozdult ez a nemzeti sajtáság és derűs jókedvet színlelve, iparkodott lengyel társa lelkébe reményt csepegtetni:

– Ne szontyorodj, polyák testvér! Sohse volt úgy, hogy sehogyse lett volna. Majd jön az osztrák kutyára is dér. Aztán meg nem tudod, hogy a nóta is azt mondja: „Nincs még veszve Lengyelország, ha csatára fölkel, a magyar s a lengyel...” Megszorítjuk mi még az osztrákot, meglátod!

– Igen, az osztrákot! Te csak mindig az osztrákra gondolsz. – Válaszolt elnézően mosolyogva a lengyel és fejével kétkedve bólintgatott. – De mi lesz addig az oroszországi lengyelekkel? Fele hitehagyóvá aljasul, a másik fele meg elpusztul ...

*

Megindultak a hegytetőn hazafelé. Szótalanul lépegettek egymás mellett. Csak a lengyel dűnnyögte magában:

– De megengedi-e a püspököm?

Csordás reánézett:

– Mit motyogsz? Mi az, amit megenge-e a püspököd?

– Régóta szándékom már, hogy nem maradok a lembergi egyházmegyében. Amikor tavaly nyáron otthon jártam, meg is mondtam tervemet főpásztornak. Szeretnék Oroszországba menni. Három lengyel falunak is alig akad ott egy papja. Annak is mártíromság és nyomor az élete. Én ezt a sorsot akarom vállalni. Az irgalmas Isten nem engedte még ott kioltani a lengyel katolicizmus pislákoló mécsesét és én ennék gyenge lángját szándékozom szítani. Legalább is életben tartani. Reménytelenül is, mert ki tudja, föltámad-e még Lengyelország?!

– No és mit mondott a püspököd? – érdeklődött Csordás.

– Lebeszél. Szüksége lenne reám, azért taníttatott. De nem adott végleges választ. Azt mondtotta, hogy majd, ha letettem a doktorátust, másképp gondolkozom. De hát utóvégre ő is csak lengyel és nem lehet annyira önző, hogy a szegény oroszországi lengyeleket ne tekintse övéinek. Most, ha hazamegyek, újra elébe tárom kérésemet.

Leérték a hegy lábához. Megindultak Döblingen keresztül a Burg felé, az Augustineumba.

*

Másnap Csordás szállott fel elsőnek a pozsonyi postakocsira. Kabyłowicz elkísérte az állomásig, összelelkeztek és a lengyel megindultan kérdezte meg búcsúzó társától:

– Látjuk-e még egymást valaha?

Csordás szemébe is odatolakodtak a könnyek, de jókedv alá rejtette elérzékenyülését:

– Bizony látjuk! Ne búsulj, polyák, megszorítjuk mi még az osztrákot! Ezerszer mondtam már: Nincs még veszve Lengyelország ...

– Jó, jó! – vágott közbe leintően a lengyel.

– De mi lesz az oroszországiakkal?

– Megszorítjuk a muszkát is! – kiáltott vissza néki a postakocsi üléséből Csordás.

Fölharsant a postakürt, és a lovak elindultak. Kabyłowicz sokáig nézett a fölvert porfelhő után. Magának dűnnyögte:

– Boldog ez a magyar! Ez mindig remél.

2. Az oratowi plébánián

Kabyłowicz János az orosz uralom alá került lengyel falucskának, Oratownak plébánosa az ablakhoz húzódva fejezte be breviáriumát. Szürkült már a korai orosz este és a hátralevő néhány könyörgésért még nem akart gyertyát gyújtani. Térdenállva mondotta el a befejező részt és utána kibámult az ablakon. Látszott, hogy várt valakit.

Két éve múlt már, hogy itt működik. Nehezen engedte el a püspöke, de amint megemlítette néki a halódó oroszországi lengyel népet, könnybelábadt az agg főpásztornak a szeme és reszkető hangon adta meg beleegyezését:

– Vezéreljen az Úr és adjon néked, fiam, sok erőt és kitartást!

Öreg édesanyja pénzzé tette azt a kis viskót, amijük a Lemberg melletti kis faluban volt, és abból rendezték be a plébániát. Tehenet vettek, disznót, apró jószágot tartottak, melyeknek gondozásában Kabyłowicz húga, Vanka segédkezett a már esett öregasszonynak.

Sok küzdelme, de sok öröme is volt e két év alatt. Három község tartozott hozzá. Oratow tiszta lengyel volt, a másik kettőben, Podloskán és Tarwojewen pedig keverten laktak hívei ruténekkal és betelepített oroszokkal. A lengyeleknek ő volt az atyjuk. Valóban gondozójuk. Nemcsak lelki értelemben, hanem a földi gondok közepette is. Tele volt a temploma, naponta ácsorogtak a gyóntatószéke körül, és lengyel ember az ő tanácsa nélkül nem kezdett semmibe.

*

A szürkülő homályban két siheder alakja feketedett elő. A plébániára tartottak. Csendesen nyitották ki az utcaajtót, csendesén botorkáltak be a sötét szobába, és halkán köszöntek. Kabyłowicz ugyanígy viszonzta üdvözlésüket, és anélkül, hogy az ablaktól elmozdult volna, tovább figyelt ki az alkonyatba.

A két legényember, mint akik ismerik a járást, a belső szobába ment, behúzáván maguk mögött az ajtót.

Kis idő múlva ismét egy serdülő legényke jött, majd kettő, majd három. Összesen tizenkettő. Valamennyien a sötét belső szobában tűntek el.

Amikor már a tizenkettedik is megjött, a plébános gondosan elreteszelte az iroda ajtaját és benyitott a fiatalokhoz. Azok a sötétben, szóvalan csendben üldögéltek a padlón körös-körül.

A legények Kabyłowicz üdvözlésére fölállottak. A plébános imádkozott, ők pedig utána mondták. Csendesén, elfojtott susogással fohászkoztak, mint amikor a hegedű éles süvöltését a hangfogóval letompítják.

Ima után a plébános beszélni kezdett:

– Lengyelországnak, a mi szeretett, letiport hazánknak történetében fényes idők is voltak. A legdicsebb korszak az 1574-ik évben kezdődött. Ebben az esztendőben, karácsony szent ünnepe körül választották meg őseink királyul Báthory Istvánt, a nagy erdélyi fejedelmet. Megválasztása nem ment simán. Nemes uraink akkor is széthúztak. Egyik részük az osztrák császárt szerette volna a lengyel trónon látni, a másik rész nem átalotta az orosz cárt megkívánni; ismét mások meg a lengyel urak között kerestek uralkodót. A lengyel nemzetnek ősi átka: a széthúzó pártoskodás szembeállította a lengyelt a lengyellel...

Tovább beszélt aztán arról, hogyan forrasztotta össze egységbe Báthory István a lengyel nemzetet és mint tette Lengyelországot naggyá, bent erőssé és kifelé tekintélyessé. A fiatalok csak úgy itták papjuknak halk szavait, melyekből azonban kiértzett a lelkesedés tüze. Iskolában nem hallottak ilyesmiről, mert az orosz állam gondosan fölügyelt arra, hogy a lengyel nép meg ne ismerhesse ősei történetét. Különben is fele sem fordult meg az

iskolasorban. Kabyłowicz, a lelkes lengyel pap gondoskodott arról, hogy hívei megismerjék a lengyel történelem dicső, de szomorú napjait. Hiszen ez az emlékezés volt az egyik, ami megmaradt a számukra a múltból; meg egy icinyke-picinyke remény a jobb jövőben, amely remény az isteni jóságból és igazságosságból merítette a tápanyagot ahhoz, hogy ki ne aludják teljesen. A múltja a lengyeleknek fényes volt, a dicsőségnek valóságos fénykévéje sugárzott belőle; de annál sívárabbnak ígérkezett a jövő. A lengyel nemesség beadta derekát az orosz hatalomnak; egy-egy állami állás, elnézőbb elbánás kedvéért még hitéről is lemondott. A nép pedig tehetetlen volt és félénk, mint a kiéheztetett és megvert kutya.

Kabyłowicz kisebb csoportokba osztotta be az ifjúságot és minden nap másik lopodzott a plébánia sötét szalonjába. Itt töltekeztek a lengyel múlt ismeretével, egyben a nemzeti öntudattal is. Nemcsak az oratowi plébánián volt ez így, hanem mindenhol, ahol lengyelek szenvedtek az orosz elnyomás alatt.

Majdnem egy óráig beszélt a plébános és az ifjak visszafojtott lélekzettel, ökölbe szorított kézzel hallgatták susogó szavait. Mikor végezett, csendben fölállottak és imádkoztak. Befejezésül maga Kabyłowicz kezdett reá a leigázott nemzet himnuszba foglalt könyörgésére. Susogva dúdolta a szöveget, amelyet csak hallgatott, de nem ismételt meg a fiatalság, mert jaj lett volna valamennyiüknek, ha kihallatszik az utcára és megtudja valamelyik orosz hivatalnok! Szívökbe azonban bevésődött a tartalma és lelkük áhítata szárnyakat adott papjuk könyörgésének, hogy eljusson oda, ahonnan egyedül várhatott igazságot a lengyel: az Isten trónusához.

Isten, ki lengyel hont oly számon éven,
Övezted fénnel és dicső karoddal,
Megóvtad őt a számtalan veszélytől
S ő bátran küzdött az ostromló bajjal
Szent oltárodnál térdrehullva kérünk:
Szabad hazánkat, óh add vissza nekünk!

Az utolsó két verssort már térdenállva hallgatták valamennyien, és szemük pilláján ott rezgett egy-egy könnycsepp. Ez az az ékszer, melyet a szenvedés sajtol ki a megsanyargatott lélek tükréből, mint ahogy a szűrő homokszem kitermelteti a kagylóból az igazgyöngyöt.

Egymásután csókoltak kezét az ifjak Kabyłowicznak, és lopva, kettesével surrantak ki a plébánia ajtaján.

*

Az oratowi plébánia folyosóján ezalatt egy szűrősszemű, koromfekete bajuszú, alacsony, csontos alak lapult meg abban a mélyedésben, amelyiket a szalonba nyíló ajtó félfája alkotott. Valóságos kis sikátor volt ez, mert amikor a plébániát építették, nem takarékoskodtak a hívek az anyaggal, öles falakat raktak, hogy télen jól tartsa a meleget, nyáron meg hűvös legyen a papjuk hajléka.

Ez az alak a plébánia hátsó része felől jött, ahol látogatóban volt a plébános házanépénél. Naponta eljárt ide. Nem látták nagyon szívesen, de ő annál kitartóbban kedveskedett. A plébános fiatal nővérére: Vankára vetette ki a szemét.

Ő volt Oratow leggazdagabb embere. Az igazi neve Popliha Mihály volt, de a nép csak az „oláh Misu”-nak hívta. Nagy vagyont, a környék legforgalmasabb kereskedését örökölte atyjától, akit korán sírbavított a bánat.

Volt oka reá. Mint fiatal kereskedő Bessarábiában járt egyszer üzleti ügyekben. Itt ismerkedett meg egy oláh leánnyal, akinek szépsége és kacérsága behálózta a gazdag fiatalembert, úgyhogy magával hozta. Ettől kezdve szégyen és keserűség lett az élete. Az oláh

menyecske nem hozta magával a lengyel asszonyok erényességét, hűségét. Az egész környék hírhedt kicsapongója lett. Egy szerencsétlen napon halva találták egy orosz katonával együtt a közeli erdőben. A nép azt suttogta, hogy az öreg Popliha ölte meg mindkettőjüket, de az orosz hatóságok nem adtak hitelt szavuknak. Igaz, hogy a Popliha-vagyon fele Napóleon-aranyak alakjában a kerületi rendőrfőnök fiókjába vándorolt, de Popliha, az akkor tízéves Mihály fia mellett, szabadon maradt.

Popliha Mihálynak csak a neve volt lengyel, és a vallása volt az anyakönyv szerint katolikus. Testben és lélekben oláh anyja csúnya nemzeti tulajdonságait örökölte. Alattomos, álnokoskodó volt és mellette gyáván sunyiskodó. Erkölcsi fölfogása meg épp messze elütött a lengyelek tiszta és becsületes életétől.

Oratowban nem szerette senki, de mindenki tartott tőle. Még a plébános is iparkodott elkerülni az összekoccanást vele, nehogy akadályt gördítsen munkája elé. Mert ártani, azt tudott! Dúsgazdag volt az ottani mértékek szerint, és pénze lévén, de lelkiismerete és becsületérzése meg nem, – jóban állott az orosz hatósági közegekkel is. Az orosz uralom alatt ez pedig nagy hatalmat jelentett, mert aranyakkal megtoldott barátságért a cár komisszáriusainál mindent keresztül lehetett vinni.

Popliha Mihály legényember volt még. Sok lánynak csapta már a környéken a szelet, de vagy félév óta a plébános húgánál állapotodott meg. Maga sem tudta, hogy milyenek a reményei. Azzal tisztában volt, hogy Vanka nem nagyon szívleli, de úgy vélekedett, hogy majd elintézi az ügyet a leány bátyjával. Ha a plébános igent mond, beletörődik a sorsába Vanka is. Mindennapos vendég volt a plébánián, hátul az öreg Kabyłowiczné lakásán, ahol hűvösen kezelték bár, de ujjat húzni szintén nem mertek vele.

Röviddel előbb távozott onnét a plébánia kapujához vezető folyosón. Amint a szalonajtó előtt elment, belülről halk beszédet hallott. Sunyi oláh természete kíváncsiskodott. Csendesesen odalapult az ajtóhoz és hallgatódzott. Fölfedezéstől nem kellett tartania, mert az ajtó függőnye eltakarta alakját a folyosó felé, és azt is tudta, hogy ezt az ajtót nem használják, mert rendszeren a szobákon keresztül járnak a szalonba.

Végighallgatta Kabyłowicz lelkes, hazafias előadását, amint a letiport Lengyelország dicső történetével iparkodott beleplántálni a lengyel ifjak szívébe a nemzeti öntudatot. Azelőtt is tudta, hogy a plébánián mint ápolják a rab haza fiaiban a jövő reménységét, de most, midőn tolvaj módjára lapult meg az ajtóközben, új színben tűnt föl előtte az egész.

– Hiszen ezt én kihasználhatom! – villant át agyán a gondolat. – Megszoríthatom vele Kabyłowiczot.

Néhány perc alatt ördögi tervet eszelt ki rejtkehelyén, hogy mint fogja majd értékesíteni az ifjak történelemóráját. Közben vége lett az előadásnak is és a legények lassan, kettesével hazaszéledtek. Popliha várt még egy ideig, mert nem akart a fiatalokkal együtt távozni.

Épp indulni készült, amidőn ismét hangokat hallott a szobából. Önkénytelenül is ott tartotta a kíváncsiság. Minden szót tisztán megértett:

– Atyám! – mondotta odabenn egy üde női hang. – Isten meghallgatta könyörgésünket: úrnöm gyónni akar. Ma délelőtt beszélt róla az úrral is. Pawlikowski – Popliha még jobban figyelt e név hallatára; hogyne, hiszen az orosz kincstári erdők kerületi főfelügyelőjéről volt szó – eleinte hallani sem akart róla, de később beleegyezett. Ámde uramnak egy egész sereg kikötése van.

– A renegátnak, aki az oroszok kegyéért megtagadta hitét és nemzetét? – hallatszott bentről Kabyłowicz ingerült hangja. – Ugyan mit kíván?

– Az első kikötése – folytatta a női hang –, hogy csak szombaton este jöhetsz Atyám, mert ekkor üres a ház. Az erdészlegények fizetésüket a korcsmában fogják költeni és nincs veszély, hogy valamelyikük meglát. A második kikötése pedig, hogy senki se tudjon az egésztől. Állását veszítené, ha megtudják az oroszok, hogy felesége visszatért a katolikus

hitre. Lelkemre kötötte, hogy megmondjam neked föltételét: csakis úgy enged a feleségéhez, ha megesküszöl előbb, hogy senkinek el nem mondom az egészet.

– Nemcsak áruló, hanem gyáva is a hitvány! – berzenkedett a plébános.

Az asszony azonban tovább folytatta:

– Szombaton este 8 órakor a Vörös-erdő szélén várlak a szánnal. Odáig gyalog jöjj Atyám, hogy senki észre ne vegye. Visszafelé is én hozlak addig a szánon. Pawlikowski igen retteg és engem is megesketett, hogy senkinek sem szólok az egésztől egy szót sem.

Popliha rejtekéből hallotta, hogy a plébánia kapuján újra jött valaki, és kopog a plébános ajtaján.

– Jó estét! – hangzott egy erős férfihang köszönése.

Kabylowicz hidegen válaszolt reá és az asszonytól búcsúzott:

– Köszönöm, Hedvig a buzgóságodat. Minden úgy lesz, ahogy kívántad.

A leány – akiről a párbeszéd folyamán kivette, hogy Pawlikowskinak, a lengyelből oroszokhoz pártolt előkelő erdőfőfelügyelőnek a szolgálója –, eltávozott. Popliha tovább hallgatódzott.

– Mivel szolgálhatok komisszárius úr? – hangzott belülről a plébános kérdése.

Popliha lábai földbegyökereztek rejtekhelyén. Iszwolski, az orosz komisszárius, a rendőrség vezetője van itt! Az ő vetélytársa! Hónapok óta tudja, hogy ez is szemet vetett Vankára és mintha a leány sem idegenkednék tőle. Mit akarhat ez Kabylowiczéknál? Talán csak nem? ... Hevesen lüktetett a szíve és fülét az ajtóra nyomta, jóllehet minden szó kihallatszott.

– Lánykérőbe jöttem, Atyuskám – kezdte odabenn szemtelen hangon a komisszárius.

Kabylowicz nem felelt. Valószínűleg megállította ajkán a szót a meglepetés.

Iszwolski azonban ugyanolyan pökhendiséggel amint megkezdte, folytatta:

– Igen, igen, Atyuskám, a Vankát akarom elvinni. Mi már magunk között elintéztük az egészet. Vanka szeret engem és komisszáriusné lesz belőle. Ámde azt kívánta a kis tubica, hogy te is beleegyezzél Atyuskám. Hogy ne szegiem kedvét, hát megteszem: megkérem a beleegyezésedet. De arra figyelmeztetek, hogy ne sokat ellenkezzél, mert kihordatlak a hetedik határba!

Kabylowicz visszanyerte a hangját és indulattól reszketve, valósággal ordított a komisszáriusra:

– Abból, amíg én élek, nem lesz semmi soha! Katolikus leány, lengyel leány nem lesz hite és hazája hóhérának asszonya!

– Ne dühösködj, Atyuskám, – szólt tettetett nyugalommal az orosz komisszárius, – mi már azt elintéztük Vankával. Akár tetszik neked, akár nem, Vanka komisszáriusné lesz. Ha pedig nem tetszik, röpülni fogsz!

– Akkor röpülök – válaszolt a pap, – de az én húgom lengyel leány, és abból orosz asszony és hittagadó nem lesz! Nem engedem!

Iszwolski valamit felelt még erre, de Popliha már nem értette meg. Ő is reszketett az indulattól. Hogyan? Hát Vanka Iszwolskiné akar lenni?!

Hallotta, hogy az ajtó csukódik. Iszwolski távozott. Azt is hallotta, hogy a plébános a másik ajtóhoz rohan, amely az ebédlőbe vezet és rekedt hangon kiált:

– Vanka! Vanka!

Egy pillanatig csend. Aztán tovább beszélnek. Nem is beszélnek, mert Kabyłowicz magából kikelve, hörögve ejt ki minden szót:

– Vanka! Ugye nem igaz, hogy te Iszwolskihoz akarsz menni?

A válasz alig hallható. De annál hangosabb már Kabyłowicz szava:

– Szerencsétlen! Megtagadnád a hitedet? Árulója lennél a lengyel népnek? Egy Kabyłowicz-leány nem lehet az orosz komisszárius asszonya!

– Én szeretem őt! – hangzott Vanka felelete.

Popliha megdermedve hallgatta Vanka vallomását. Kezével görcsösen szorította meg a függönyt, amely mögött az ajtónyílásban meglapult. Ő is szerette Vankát, és most ennek szájából kellett hallania, hogy mást szeret.

Már nem érdekelte, hogy mi történik benn a plébános szobájában. Hallotta még Kabyłowicz esdve kérő hangját:

– Vanka! Istenre és atyánk emlékére kérlek, öld ki szívedből ezt az érzelmet! Gondold meg, hogy lelked üdvössége függ tőle. Nem tagadhatod meg hitedet és nemzetedet egy emberért!

Azután a plébános öreg anyjának esdeklő könyörgése szűrődött át az ajtón.

Nem várt tovább. Előlépett búvóhelyéről, végiglopódzott a folyosón, és vigyázva kiosont a plébánia kapuján.

*

Az oratowi plébánián azon az éjszakán sírva tért nyugovóra mindenki.

3. Az orosz komisszáriusnál

Másnap kora reggel beállított Popliha az orosz rendőrség oratowi irodájába. Fekete szemei még szurósabban csillogtak, mint máskor. Arca feldúlt és fáradt; látszott rajta, hogy egész éjszaka nem aludt. Viselkedése izgatott és bizonytalan volt, mint olyané, aki nem az egyenes úton jár.

Iszwolskival, a rendőrség komisszáriusával akart beszélni. Hamarosan beengedték hozzá. Popliha gazdagsága folytán tekintélyes ember volt az oroszok előtt, és a hatóságok szemét már nem egyszer ragasztotta be ropogós rubelbankókkal. Most is azt hitte Iszwolski, hogy valami eltussolni való ügyében jött, és szívesen fogadta. Jó keresetet szagolt.

– Szervusz Misu! – kiáltott Poplihára, amint az belépett az irodája ajtaján. – No melyik szememet hunyjam be a gazemberséged előtt?

Popliha zavartan mosolyogva megkapta a tréfa odadobott fonálát:

– Egyiket sem. Sőt mindkettőt ki akarom nyitni.

– No, no Bátyuskám, csak nem valami nihilista összeesküvésre jöttél reá?

– Olyanfélére. Hogy és mint tudtam meg azokat, amiket most elmondok, azt ne kérdezd. Elégedj meg velem, hogy tudtadra adom. Aztán a te dolgod, hogy meggyőződj az igazságról és fölhasználd, amit majd megállapítasz.

Lassan, susogva folytatta:

– Kabyłowicz, a lengyel pap lázítja a népet a Szent Oroszország ellen. Esténként összegyűjti a legényeket plébániáján és tüzes beszédeket tart számukra. Én csak ennyit mondok. Az ügyet kinyomozni már a te dolgod.

Elhallgatott. Figyelve vizsgálta az elmondottak hatását.

Iszwolski szeme fölcsillant. Egész arca az érdeklődést tükrözte.

Popliha meglegedett a hatással és tovább folytatta:

– De ez még nem minden! Behálózta még az orosz hivatalnokokat is. Még azokat is, akik a cár kenyerét eszik. Titokban, éjszaka keresi föl őket. Valami nagy dolgot főznek együtt, mert hát mit keresne másképp a lengyel pap a pravoszláv urak házában éjszaka?

Iszwolski hitetlenül rázta a fejét:

– Ez mind mesebeszéd, Misu! Ugyan ki állana össze a lengyel pappal, a mi uraink közül?

– Kicsoda? Majd megmondom, ha nem hiszed. Saját két szemeddel meggyőződhetsz róla.

– Arra már igazán kíváncsi vagyok – érdeklődött Iszwolski.

– Szombaton este 8 órakor légy a Vörös-erdő szélén. Ott majd megláthatod, amikor Pawlikowskinak a cári erdők kerületi fölügyelőjének szánkája várja és fölveszi Kabyłowiczot. Nem kell, hogy nékem higgy. Majd akkor a két szemednek hihetsz. És aztán miért megy Kabyłowicz lopva Pawlikowskihoz? Bizonyosan nem azért, hogy a cár egészségére igyanak.

Iszwolski hallgatott. Elgondolkozott. Popliha azonban fölkelte ültéből, és búcsúzni kezdett.

– Elmondottam ezt néked Iszwolski, mert valami rosszat sejtek a dolgok hátamögött.

Tudom, hogy jó kezekre bízam az ügyet. Azt meg nem is említem, hogy a titoktartásodra számítok.

Láthatóan erőszakolt szívéllyességgel búcsúztak el egymástól.

Iszwolski magára maradván, cigarettára gyújtott és székében kényelmesen hátradőlve a füstkarikákra bámult. Gondolkodott. Közben-közben élénken fölnevetett.

Jó félórai gondolkodás után elégedetten kiáltott föl:

– A markomba foglak Kabyłowicz! Majd hozzám adod te még Vankát!

Azután szolgáját csengette be, és megparancsolta, hogy azonnal hívja el hozzá a lengyel papot.

– Ha nem akar jönni – mondotta – két csendőrt vigyél magaddal és megvasalva hozzátok ide.

*

Félóra múlva ott állott Kabyłowicz szikár alakja Iszwolski komisszárius szobájában. Nem kellett megvasalni, jött magától is.

Mindketten észrevehetően izgatottak voltak, de erővel uralkodtak magukon. Adták a nyugodtat. Iszwolski intett a kísérő szolgának, aki erre eltávozott. Magukra maradtak.

Iszwolski rekedtes, izgatott hangon kezdte:

– Szentatya¹, följelentés jött ellened.

Kabyłowicz nem lepődött meg. Ilyesmire számított. Csendesen válaszolta:

– Az lehet. Csak az a kérdés, hogy igaz-e?

– De mennyire igaz! Semmi más nem kell az igazsága kiderítéséhez, minthogy idehívjak két lengyel kamaszt és elhegedültessek rajtuk huszonötöt. Úgy ki fogják vallani, hogy mire oktatja őket a papjuk esténként, mint a pinty! Azután majd innét is indul legalább egy karaván Szibériába. Milyen szép lesz, ha a papjuk vezeti majd őket.

Kabyłowicz szinte megkövülten állott ott. Elárulták! Iszwolski észrevette megrémülését, ki akarta azt használni és folytatta:

– De most nem arról van szó. Én csak tudodra akartam adni a följelentést. A vizsgálatot csak holnapután délben indítom meg. Addig lesz időd gondolkodni az egészen.

A lengyel pap értelmetlenül, zavartan nézett a komisszáriusra. Nem tudta mindjárt fölfogni eljárását. Hogyan? Hát nem vasaltatja meg azonnal? Nem hurcoltatja ide a falu ifjúságát, hogy véresre kancsukáztatván őket, azt mondassa el a fájdalomtól gyötörtekkkel, amit épp akar? Hiszen elvállalják ilyenkor azok még a rablógyilkosságot is. Nem kellett azonban sokáig töprengenie, mert Iszwolski nyíltan megmondotta mit akar:

– Látod, Bátyuskám, hogy a markomban vagy. De nemcsak te, hanem a fajtád kölykei is. Légy okos és értsük meg egymást. Nem fogod ellenezni, hogy Vanka hozzám jöjjön feleségül és én szemet hunyok. Nem lesz bántódásod sem neked, sem a lengyel fattyuknak.

Kabyłowicz most ébredt tudatára helyzetének. Választhat a rabság és nővérenek hitehagyása, nemzetárulása között. Egy pillanatig sem gondolkodott. Ebben a kísértésben ő csak egyet választhatott: a rabságot. Meg is mondta:

– Azt hiszed, hogy egy katolikus pap és egy lengyel hazafi fél a bilincstől? Azt hiszed, hogy én beleegyezem húgom hittagadásába azért, hogy ép bőrrel szabaduljak meg? Hozasd a bilincseket!

Kiegyenesítette görbehátú alakját, és máskor szelíd kék szemei szikráztak. Arcán a vértanúságra elszántak nemes keménysége látszott.

Iszwolski nem akarta elejteni szépen kieszelt tervét, mellyel Vankát remélte megkaparintani.

– Ne hősködj, polyák! Lágyabb fából faragott benneteket az Isten, minthogy ellentálljatok. Nézd, milyen szépen meghódoltak uraitok a Szent Oroszország hatalmának, ha te ...

Nem folytathatta tovább, mert Kabyłowicz indulattól kivörösödve közbevágott:

– Ne emlegesd a Szent Oroszországot. Rabló, zsarnok és bitang az! Letiportátok nemzetünket és most házunk után el akarjátok venni hitünket, nemzeti becsületünket is!

Minden tagjában reszketve ordította:

– Rablók, bitangok vagytok!

¹ A lengyel nép, ha meg akarja tisztelni a papját, így szólítja. Ez ott nem bizalmaskodó és komolytalan címzés, mint ahogy nálunk használják ezt az alakot, hanem ellenkezőleg.

Iszwolskit egy pillanat alatt elöntötte a méreg. Fölkapta az asztról kancsukáját és teljes erővel a lengyel pap arcába vágott. De csak egyet üthetett, mert Kabyłowicz mint a hiúz reárontott, kikapta kezéből a korbácsot, és ütötte, vágta az orosz rendőrfőnököt, ahol érte.

A zajra berontottak a csendőrök.

Kabyłowicz, amint megpillantotta a legelső csendőrt, észhez jött. Keze a fölemelt korbáccsal együtt a levegőben maradt. Mintha hideg vízzel öntötték volna le, megrázkódott, és ledobta a földre a korbácsot.

Szerepet cseréltek Iszwolskival, aki dühtől reszketve fölkapta a ledobott jószágot, és Kabyłowiczra rontott. Nem volt már szükség a csendőrök segítségére. A pap előbb térdre, majd földre esett a földühödött rendőrkommisszárius ütései alatt.

Végül Iszwolski is megelégtelt már. Lihegve állott meg az ütlegelésben. Dühe lecsillapodott. A csendőröknek intett, hogy emeljék fel a lengyel papot a földről. Székre tették és vizet adtak neki. Kabyłowicz siralmas állapotban volt. Arcán korbácsok nyoma, reverendája poros és több helyen fölszakadt. Sápadtan, megkínzottan ült ott és várta, hogy mi lesz? Ismerte az orosz rendőrség kegyetlenségét és kérlelhetetlen szigorát. Tudta, hogy nem kis büntetés vár reá. Elcsodálkozott épp ezért, amidőn Iszwolski kiküldötte a két csendőrt.

– Tudom, azt várod, hogy megbilincseltesselek, – szölt hozzá erőltetett nyugalommal. – De most nem teszem meg. Vasárnap délig időt adok neked, és akkor akarom hallani végső elhatározásodat. Addig gondolkozhat rajta, hogy milyen sors vár reád, ha kívánságomat nem teljesíted, és nem egyezel bele Vanka házasságába. Titkos összejöveteleket tartasz lengyel kamaszokkal, lázítod őket szent Oroszország ellen, korbáccsal támadtál reám, a cári hatalom képviselőjére. De ez még nem minden, mert remélem, hogy vasárnapig szaporodni fog a bűnlistád.

Kabyłowicz visszanyerte nyugalma és szölni akart. De a komisszárius leintette:

– Egy szöt se halljak többet tőled! Majd vasárnap beszélünk. Szedd össze magad és pusztulj!

A lengyel pap leporolta ruháját és támolyogva, lehajtott fövel eltávozott az orosz csendőrségről.

A csendőrök csodálkozva néztek utána. Nem tudták megérteni a dolgot. Hogyan bocsáthatta őt el a komisszárius? Hiszen kezét emelt reá: a cár biztosára.

Az egyik csendőr meg is jegyezte:

– No ez a pap is megemlegeti a mai napot. Ő csak egyet ütött a komisszáriusra, de száztetejével kapta vissza, amit adott. Tudom, megfojtaná most Kabyłowiczot, ha tudná!

*

Még aznap este beállított Iszwolskihoz Popliha Mihály. Nem csupán a kíváncsiság hozta, látszott rajta, hogy fél valamitől.

Apró fekete szemei kutatva fürkészték át Iszwolski előszobájának sarkait. Azt gondolta, hogy mindenikben néhány vallatásra beidézett lengyel fiút talál. Igen csodálkozott, hogy üres az előszoba.

Tettetett érdeklődéssel nyitott be Iszwolskihoz.

– Szervusz atyuskám! Erre jártam és beugrottam hozzád. No mi van a lengyel pap ügyével? Igazam volt-e?

Iszwolskin látszott, hogy nem valami nagy örömmel fogadja Poplihát. Az ő lelke mélyében is megvolt az az általános emberi vonás, amelyik lenézi az árulót és undorodik tőle, bár fölhasználja segítségét. Utálattal tekintett Poplihára, és élesen felelt neki:

– Látszik, hogy boltos vagy, bátyuskám! Ha valami üzletre van kilátásod, mindjárt reácsapsz, és nincs türelmed várni. Pedig ha várnál, háromszor akkora üzletet köthetnél. Látod, én nem ütök a lengyel pap körmére, sem a lengyel fickók nyaka közé. Várok. Majd

vasárnap délben rájuk rakjuk a bilincset, ha bűnösök, de akkor nem csak a lengyel papnak és az oratowi kamaszoknak lesz keserves dolguk, hanem tudom, megemlegeti még azt a napot Pawlikowski is!

Popliha szeme fölcsillant. Látszott, hogy meg van elégedve Iszwolski elhatározásával:

– Tehát szombat este meglesed Kabyłowiczot?

– Meg bizony! – felelte Iszwolski. – És aztán hosszú jelentést küldünk majd Szentpétervárra. Az atyuska főemberei megláthatják belőle, hogy Pawlikowskiban milyen hűséges pravoszlávra bízták a cári erdők felügyeletét.

– Azonnal rajtuk ütsz? – kérdezte Popliha.

– Azt már nem! Tovább figyelem a lengyel papot. Ha Pawlikowskihoz jár, valószínűleg összejön ő a többi környékbeli urakkal is. Előbb azt kell tudnunk, hogy kikkel és miért? Meglehet, hogy egy hatalmas összeesküvésnek jövünk a nyomára. Aki várni tud, az már félig előnyben van. Én pedig tudok!

De aztán észrevehető kiszámítással továbbfolytatta:

– Meglehet az is, hogy semmi az egész. Meglehet, hogy ártatlan látogatásról van szó csupán. Épp azért nem ütöm dobra a dolgot, hanem az egész vizsgálatot egyedül magam vezetem.

Popliha szeme még egy fokkal jobban csillogott. Arcára valóságos öröm ült ki. Túlságos hirtelenséggel vágott a komisszárius szavába:

– Hát akkor nem is avatod bele az embereidet? A Vörös-erdőhöz magad még ki?

Iszwolski észrevette Popliha hirtelen örömét és izgatott kérdését, de nem tudta mire vélni ennek okát. Gyanakodva nézett rá:

– Senkit sem viszek magammal. Egyedül megyek. Embereim nem is fogják tudni, hogy hova megyek és miért.

Popliha valósággal ujjongott belsejében ennek hallatára, és alig tudta elpalástolni örömét. Fölugrott és kezet nyújtva a komisszáriusnak, elköszönt tőle.

– Csak aztán ne felejtsd ám el bátyuskám, hogy kinek köszönheted az egészséget! Mert kitüntetés és városi komisszáriusság lesz a vége ennek a dolognak, abban biztos vagyok.

Iszwolski elgondolkozva nézett utána. Nem tudta megérteni Popliha különös viselkedését. Miért akarta kitudni, hogy ő magában megy-e Kabyłowicz megfigyelésére? Miért örült oly föltűnően, amikor hallotta, hogy igen?

4. A szombatesti út

Kabylowicz rettenetes napokat élt át szombatig. Testvérhúga, Vanka, akit tisztalelkű angyalnak, hitében erős katolikusnak, lengyel honleánynak képzelt eddig, gyarló, mégpedig igen gyarló embernek bizonyult. A szívében föltámadó indulattal nem tudott megküzdni. Bátyjának erélyes föllépésére, anyjának könyörgésére megígérte ugyan, hogy lemond Iszwolskiról, de egész viselkedésén látszott, hogy ez nagy áldozat számára. Kabylowiczot letörte még a gondolat is, hogy nővére lelkében már-már győzött a szerelem a hithűség és hazaszeretet fölött.

Rettegve gondolt a vasárnapra is. Ő más választ nem adhat Iszwolskinak, mint visszautasítást. És mi lesz akkor? Megkezdődik az orosz rendőrség kancsukától csattogó vallatása. Egymásután vonják majd kínpadra a falu legényeit. Ha nem árulják is el őt, de nem egy nyomorékja marad majd ennek a vallatásnak. És ha valamelyik gyengének bizonyul, Szibériába kerülnek mindannyian. Hány édesanya fogja siratni fiát és átkozni őt, a lengyel papot!

Bármilyen feketére festette is ki képzeletében Kabylowicz a jövőt, ennek sötétsége nem felejtette el vele szombat estére ígért útját. Pawlikowskihoz kellett mennie, a cári erdők főfelügyelőjéhez.

*

Pawlikowski lengyel volt. Katolikusnak született, és annak is nevelkedett. Katolikus leányt vett el, kivel boldogan élt a maga szegénységében. Jött azonban a kísértés. Alkalom kínálkozott reá, hogy orosz állami szolgálatba lépjen. Nem tudott ellentállni, odadobta hitét, görögkeletivé lett, és felesége is követte őt a hittagadásba. Igaz, hogy jó állást kapott, de annak előnyeit nem nagyon élvezhette. Felesége betegeskedni kezdett, gyermekei egymásután haltak el, csak a legkisebb maradt meg közülök. Pawlikowskiné most két hónap óta állandóan feküdt. Megmondotta az orvos, hogy nem éri meg a tavaszt. A betegágy magányában megszólalt ennek az asszonynak a lelkiismerete is. Volt ideje végiggondolni életét: a régit, leánykorát; és az újat, asszonyságának idejét. Valamikor régen boldog volt, és lelke nyugodt. Mióta azonban Pawlikowskival együtt megtagadta katolikus vallását egyedül azért, hogy az orosz állam tisztviselőjének felesége lehessen, nem volt egy nyugodt pillanata sem. Lelkét égette az a gondolat, amelyet szülőföldjének plébánosa szúrt búcsútöviskép szívébe: „Elárultad Krisztust, eladtad a cár fizetéséért az égi jussodat!”

Különösen az utóbbi időben élt át viharos órákat. Régi szolgálójuk, Hedwig, katolikus lengyel leány, ott imádkozta ágya mellett az olvasót, mialatt éjszakákat virrasztott fölötte. Lázás kábultságában hallgatta az olvasó szemeinek csörgését. Szívét kalapálta ez a zörej és minden hangja ismételte és ismételte a régi kínzó gondolatot: „Elárultad Krisztust, eladtad a cár fizetéséért az égi jussodat!”

Nem bírta tovább. Egy napon erőt vett magán, és beszélt férjével, Pawlikowskival. Összetett kezekkel könyörgött neki, engedje, hogy kibékülhessen az Anyaszentegyházzal. Pawlikowski eleinte hallani sem akart róla:

– Hová gondolsz te szerencsétlen? Hiszen ha azt megtudják, az én állásomnak vége. Jól tudod, hogy a cári hivatalokban nem túrnek meg katolikust, de még csak olyat sem, akinek a felesége az. Gondolj gyermekünkre! Mi lesz azzal, ha én állásomat veszítem?

Pawlowskiné keservesen sírt. Bánatát elmondta hűséges ápolójának, Hedwignek is. Ennek az egyszerű leánynak egy gondolata támadt:

– Beszéljen asszonyom Pawlikowskival mégegyszer. Mondja meg neki, hogy titokban is eljön a lengyel pap és visszaveszi önt a katolikus Egyházba. Hiszen halálos ágyon fekszik, ilyenkor pedig szentegyházunk jóságosan szórja irgalmát a bűnösökre.

Az asszony lelkiismerete e szavak hallatára még erősebben háborgott. „Halálos ágyon fekszik” – ezt vágta eléje Hedwig, és ő erre eddig nem is gondolt. Igen, hosszú betegségének halál lesz a vége. De jaj! a halál után jön az ítélet és mi lesz ott övele? Újra fölhozta kívánságát férjének. Könyörgött neki, hogy legalább titokban hozassa el hozzá a lengyel papot.

– Hiszen te is tudod jól, hogy csak néhány nap már az életem. Meg bírnád tenni, hogy utolsó kívánságomat nem teljesíted?

Pawlikowski nagyon szerette feleségét. Talán csak a pénzt és állását szerette jobban nálánál. Most aztán össze akarta valahogyan egyeztetni mind a kettőt. Állását is meg akarta tartani és felesége kívánságának is eleget akart tenni. Beleegyezett tehát abba, hogy Hedwig titokban elhívja a lengyel papot. A leányt megesküdttette, hogy senkinek sem szól a dologról. Kikötötte, hogy csak szombaton este jöhet Kabyłowicz, mert akkor az erdészlegények korcsmában fogják tölteni az időt, és így nem veszi majd őt észre senki.

Kabyłowicz szombat délután nekikészült az esti útnak. Elővette bundáját, és átment a templomba, hogy előkészítse az egyházi ruhákat, valamint a betegellátó-szelencét. Hirtelen észébe jutott valami. Úgy, mint a villám, átcikázott az agyán, hogy a Vörös-erdő körül állandóan farkasok ólálkodnak. Jó lesz fegyvert vinnie magával! Hazament, és előkereste pisztolyát. Régi, kétszövű, kapszlis jószág volt ez. Meg akarta tölteni, de észrevette, hogy a puskapora valamiféleképp nedves lett. Átment a boltba újért Poplihához.

Popliha sietett eléje. Szokott túlságos nyájasságával érdeklődött kívánsága felől. Amidőn meghallotta, hogy Kabyłowicz löport óhajt vásárolni, kiadta a parancsot egyik segédjének, hogy mérje le a kívánt mennyiséget. Néhány pillanat múlva azonban mást gondolt, és mintha kicserélték volna, olyan élnkséggel maga ment a löporért s ajánlkozott Kabyłowicznak, hogy mindjárt meg is tölti a fegyvert.

– Nem sokat értenek ahhoz a papok! Az ilyen vadászembernek a keze, mint én, biztosabban tömi a fujtást. Tessék csak elhozni atyám azt a pisztolyt, mindjárt megtöltöm én.

Kabyłowicz visszament a közeli parókiára a fegyverért. Popliha azután ügyes kézzel mérte bele a löport és rakta rá a golyót.

– No de ennek a golyónak adunk egy kis vágást is – szólt fontoskodva. – Hadd szaggassa meg azt a farkast egy kissé, amelyik a mi papunkra csattogtatja a fogát. Pero! – szólt az inasára – add csak hamar ide azt a kést!

Azután elkezdte farigcsálni a golyókat. Öt-hat vágást tett mindenikbe.

– Na, most már kitűnő lesz! Tudom, hogy ötször megfordul abban a dögben, amelybe belekerül!

Rárakta aztán a golyóra a fujtást és a vesszővel erősen letömködté. Amikor kész volt, visszaadta a fegyvert Kabyłowicznak.

*

Este hét óra felé volt már, amidőn a lengyel pap beszólt édesanyjához, aki épp a kántornéval beszélgetett.

– Csak feküdjenek le, édesanyám, mert én nekem még hosszú utam van ma. Éjfél is lesz, mire hazakerülök.

Az öregasszony aggodalmaskodva kérdezősködött:

– Hová mégy, édes fiam?

Kabyłowicz azonban úgy tett, mintha nem hallaná a kérdést. Távozott. A kántorné még megjegyezte:

– Ugyan, hová megy ilyen késő este a plébános úr? Ő sohasem szokott estefelé látogatóba menni!

Kabylowicz bundájának belső nagy zsebébe tette a pisztolyt, és átment a templomba. Magára öltötte a karinget és stólát, nyakába akasztotta az Oltáriszentség vivésére szolgáló kis edényt. Zsebébe tette a betegek olaját és aztán odalépett az oltár elé, hogy egy partikulát a szelencébe tegyen. Előbb rövid szentségimádást végzett.

– Uram, ki itt jelen vagy a kenyér színe alatt, tekints le reám! Összetört, szegény szolgád vagyok. Lelkem napok óta zavart és nincs egy ép gondolatom. Pedig egy nagy bűnös vár most, kinek az utolsó eligazítást kellene megadnom a Te ítélő trónusod felé. Jöjj segítségemre kegyelmeddel Jézusom, és add ajkamra az alkalmas szót, adj szívembe szeretetet, és tedd, hogy ez a szeretet szavaimból is kiérezzék.

Meggyújtotta a gyertyákat, kinyitotta az oltárszekrényt, és kivette onnét a partikulát. Mostantól fogva már csak egy gondolata volt. Annak a Jézusnak imádása, akit ott vitt a mellére akasztott aranszelencében.

Aztán elindult a Vörös-erdő felé.

*

Az oratowi csendőrségen szombat estefelé útra készült Iszwolski komisszárius is. Fölvette bekecsét, megnézte pisztolyát, hogy jól van-e megtöltve, és aztán kiment a legénységi szobába.

– Egy kis utam van – szólt az ottartózkodó káplárnak. – Éjjél lesz valószínűleg, mire hazakerülök.

Elindult.

Csendesen lépegetett a falun keresztül. Kiérve, letért egy mellékösvényre, amely a Vörös-erdő felé vezetett. A fele úton visszanezett, hogy vajon nem követi-e valaki? Senkit sem látott az egész tájon. Igaz, hogy nem vitt el messzire a tekintete, mert a leszálló este beszűrítette már a vidéket. Így bizony nem látta meg azt az alakot, aki vagy kétszáz lépésre, háta mögött követte nyomait a friss hóban.

Popliha Mihály volt ez az alak. Szúrós fekete szemeit maga elé meresztette a komisszárius lányomaira. Közbe-közbe fölpillantott, hogy nem látja-e meg őt? Nem akart a szeme elé kerülni. Izgatott volt, hol kigombolta, hol begombolta a bekecsét, és minden percben oldalzsebéhez kapott. Megmarkolta azt, amit ott rejtett: egy hatalmas, kétszövű pisztolyt.

Iszwolski a jövőről töprengett. Popliha árulkodása és Kabylowicz hirtelenkedése nagyon kapóra jött neki. Már amennyit eddig rá tudott bizonyítani a lengyel papra, elegendő volt ahhoz, hogy börtönbe juttassa. A titkos összejöveteleket szigorúan büntette az orosz állam. A rendőrkomisszáriusnak bántalmazása pedig egymagában is elég volt már arra, hogy két évet kapjon. Azt remélte, hogy tovább szűkítheti még a lengyel pap körül a hurkot, ha kiderül, hogy nemcsak a lengyel fiatalokkal, hanem a környék uraival is titkos összejöveteleket tart. Az orosz titkosrendőrség nem igen szokta a lengyel urak mozgalmainak megengedett, vagy megnemengedett voltát kutatgatni. Elég, ha mozgolódnak, már rabszíjra fűzik őket. Kabylowicz így nemcsak a saját bőrét viszi a vásárra, hanem a község fiatalságát, sőt a lengyel urakét is. Ha még önmagának kedve volna is a vértanú szerepére, valószínűtlennek tartotta, hogy annyi embert bajba döntson, amidőn alkalom kínálkozik úgy magának, mint valamennyiöknek megmenekülésére. Biztosra vette, hogy másnap a lengyel pap, ha nem is szívesen, de kényszerűségből teljesíti kérését, és nem ellenzi Vankával tervezett házasságát. Kettő között lehet csak majd választania: vagy neki adja Vankát, avagy Szibériába kerül ő maga, községének minden kamasza és a környékbeli lengyel urak is. Ő, a görögkeleti szakadár, nem igen ismerte az elvhűséget.

Morfondírozása közben megérkezett a Vörös-erdő szélére. Sűrű cserjés szegélyezte azt a helyet, amely lombjaitól megfosztottan is elég oltalmat nyújtott arra, hogy mögöttük megbújjon. Utat tört magának, és kényelmesen elhelyezkedett az első fák között. Tűrhető kilátása volt az erdő mellett elvezető szánútra is. Csendben meglapult. Várt.

Közben leszállott az este, és a holdvilág gyengén megvilágította a hóval bevont tájat. Rejtekhelyéről nem láthatott ugyan nagyon messzire, mert közben gyenge köd is ereszkedett a vidékre. Egyszer csak zajt hallott valahonnét a háta mögül. Mintha a hó ropogott volna valakinek léptei alatt. Csak nem erről jön a lengyel pap? – gondolta magában. Avagy talán farkas? Nem nagyon örült volna ilyen veszedelmes fenevaddal való találkozásnak. Elővette revolverét és kezébe szorítva várt. A zaj azonban elült. Nem láthatta, hogy Popliha Mihály óvatos tolvaj léptekkel, körülbelül 50 lépésre megállapodott a háta mögött.

Nem telt bele egy negyedóra és egy szán állt meg az erdő kiszögellő sarkánál. Csendesen, zajt alig csapva jött. A ló csengője le volt akasztva, és így szinte lopva érkezett oda. Egy alak szállott le a járműről.

Iszwolski nagy óvatossággal közelebb ment néhány lépést. Csupán a cserjés választotta már el a szántól. Tisztán láthatott mindent. Megismerte az alakot: Hedwig volt, Pawlikowskinak, a cár erdőfelügyelőjének cselédje.

– Hát mégis igaz! – gondolta magában Iszwolski. – Hát mégis az urakkal is összeköttetésben van Kabyłowicz!

Jó negyedóraig várakoztak. A leány háromszor is elindult az Oratow felé vezető úton. Látszott, hogy türelmetlenül vár valakit. Végül megérkezett, akit várt.

Csendesen, szinte ünnepélyes léptekkel jött egy magas, bundába burkolt alak. Megállott a szán mellett. Hedwig letérdelt előtte, sőt még fejét is lehajtotta. Iszwolski nem tudta mire vélni ezt. Ő nem tudta, hogy a lengyel leány imádó tiszteletadása nem a papnak, hanem Annak szól, akinek ostya színe alá rejtőzött testét az nyakában hordja.

A pap fölszállt a szánra, Hedwig pedig elindította a lovat és az alkotmány csendesen siklott tova a Vörös-erdő útján.

5. A cár erdőfelügyelőjénél

Sebesen siklott a szán. Kabyłowicz bundájába húzódva ült a hátsó ülésen, Hedwig pedig félig oldalt fordulva tartotta a gyeplőt. Mindketten hallgattak, és gondolatuk Azzal foglalkozott, Aki a fehér ostya színében kicsiny aranyszelencében velük jött.

Néhány száz lépést haladtak már, amidőn hátuk mögött fegyverdörrenés hangzott. Egy ... kettő ... Kabyłowicz összeresztette, Hedwig pedig csendesen megjegyezte:

– Biztosan az egyik erdész farkassal találkozott.

Kabyłowicz megnyugodott ebben, és visszazökkenve elmélkedő imájába, tovább kérte az Urat kegyelemért annak a hűtlen leányának számára, akinek halálos ágyához most iparkodik.

Az út felénél lehettek már, midőn Hedwig ijedten állt föl a szánkóban. A ló néhány lépést tett még, és aztán megállt. Sörényét fölborzolta, egész testében remegni kezdett, és nyöszörgő hangokat hallatott. A leány ijedten szólt hátra Kabyłowicznak:

– Atyám, a ló farkast érez a közelben.

Remegve néztek körül mind a ketten. Alig 50 lépésre előttük a szánút közepén mozdulatlan alakot vettek észre. Magánosan kószáló, hatalmas termetű ordas volt. Elmaradhatott valahol a falkájától, avagy kiverték a farkastársadalomból, és most egymagára utaltan folytatta útonálló mesterségét. Az ilyen magányos farkasok nagyon veszedelmesek.

A ló nem is várva Hedwig gyeplőjelét, megfordult a szánkóval, úgy hogy majd feldöntötte azt. A farkas úgy látszik észrevette, hogy kiszemelt pecsenyéje menekülni készül, fölugrott és hatalmas száguldással nyomukba iramodott. Kabyłowicz nem vesztette el lélekjelenlétét. Kihúzta zsebéből töltött pisztolyát, és célba vette a farkast. Megnyomta a ravaszt. A farkas megtorpant. Nem talált. Elsütötte a másik csövet is. Ismét hibázott.

Az ordas azonban úgy látszik megijedt a nagyot dörrenő szerszámtól, és mint aki feladta a küzdelmet, besomfordált az erdő mélye felé.

Jó darabig tartott még, amíg Hedwig meg tudta nyugtatni és vissza tudta fordítani az ijedt lovat. Szívükben hálát adtak Istennek a megmenekülésért, és kettőzött gyorsaságra nógatva a jószágot szánkáztak a Vörös-erdő útján a cári erdőfelügyelőnek laka felé.

*

Kilenc óra felé járt már az idő, amikor megérkeztek. Pawlikowski az udvaron fogadta őket, és röviden, szinte komoran üdvözlővén a lengyel papot, lesegítette a szánkóról. Bementek a lakásba, ahol Pawlikowski irodájába kalauzolta Kabyłowiczot.

– Atyám, Ön jól ismeri az én családi helyzetemet, – kezdte a renegát észrevehetően előre átgondolt mondanivalóját. – Tudja, hogy két évtized előtt elhagytam hitemet, görögkeletivé lettem, mert ez volt a föltétele annak, hogy cári szolgálatba kerüljek. Azóta ezerszer megbántam tettemet. De már nem segíthetek rajta, öreg vagyok már ahhoz, hogy új megélhetés után nézzek. Ha pedig visszatérek a katolikus Egyházba, kenyeremet elveszítem, kidobnak az országút közepére. Feleségem már-már a halállal viaskodik, és nekem is megnyugvás lenne, ha legalább ő rendbe hozná még életében ügyét az Istennel.

– Azért jöttem – felelt Pawlikowskinak a lengyel pap. – Az irgalmas Isten megengedte Pawlikowskának, hogy megtérhessen, de ki tudja mi lesz Önnel, uram? Ne kísértse az Istent! Boruljon eléje bűnbánattal addig, amíg nem késő, mert hogy mikor lesz késő, egyikünk sem tudja, csak a Magasságbeli végtelen nagy türelme.

Az erdőfelügyelő idegesen felelt Kabyłowicznak:

– Atyám, most ne rólam beszéljünk, hanem feleségemről! Annyit kereken megmondok, hogy nekem most hiába beszél. Az én körülményeim olyanok, hogy egyelőre lehetetlenné tesz a visszatérést.

– De az a visszatérés a boldogsághoz vezet, míg a továbbhaladás a kárhozát útja, – vágott vissza a plébános.

Pawlikowski azonban úgy tett, mintha nem is hallaná, hanem tovább folytatta:

– Hedwig úgy tudom megmondta Önnek, hogy mily föltétellel egyeztem bele idejövételébe. Erről az útról tudnia soha senkinek sem szabad. Bízom Önben, hiszen pap és kötelessége a titoktartás. Tudom, hogy ittjártát soha nem fogja elárulni senkinek. Ugye soha, senkinek?

Kabyłowicz mosolyogva nézett a gyáva renegátra, aki reszketve féltette állását, és Isten helyett a cár kenyerét választotta.

– Igen uram, én megtartom az ígéreteket, nem szólok róla soha senkinek, hogy itt jártam. Jobban megtartom majd, mint ahogyan Ön megtartotta hűségét Isten iránt.

Kabyłowicz ezután bement Pawlikowska asszonyhoz. Sokáig maradt ott a haldoklónál, és a végén az behívta Pawlikowskit. Az asszony szemeiben könnyek csillogtak, láztól cserepes ajka és melle zihálva vette a lélegzetet. Hangja rekedt volt, és érzett rajta az erőlködés:

– Alexandrovics, kérve-kérlek, könyörögve könyörgök neked, engedd, hogy egészen visszatérjek az én elhagyott, igaz hitemhez. Keservesen szánom régi hűtlenségemet, s szeretném legalább egy szemernyi részét jóvátenni. Hadd lássa a nép is, hogy a hitehagyott Pawlikowska visszatér igaz Istenéhez és atyai vallásához.

Pawlikowski indulatra gerjedten kiáltott közbe:

– Csend! Nem lehet! Koldusbotra akarsz juttatni valamennyiünket?

– De nézd Alexandrovics, – könyörgött tovább az asszony – másképp nem oldoz föl az Egyház. Nyilvánosan tagadtam meg a római Egyházat, a nyilvánosság előtt is vissza kell beléje térnem. Nézd, én már meghalok ...

– Hallgass! Nem lesz belőle semmi! – ordított reá haragtól reszketve férje.

– Az Istenre kérlek, könyörülj! Örök üdvösségemről van ...

Tovább nem folytathatta. Piros vér tört elő száján, visszahanyatlott, és elveszítette eszméletét. De nemcsak eszméletét ...

Pawlikowska asszony meghalt, mielőtt Istennel egészen kibékülhetett volna.

Kabyłowicz sápadt arccal nézett a halottra. Kezét áldásra emelve föloldozta őt, majd elővéve a betegek olaját, egyetlen kereszt jelével a homlokára, föladata az utolsó kenet szentségét.

Pawlikowski megdermedten nézte mindezt. Akkor jött csak bele élet, midőn Kabyłowicz letérdelt az ágy mellé, és hangosan imádkozni kezdett az Úrhoz távozott bűnösnek lelkéért.

Önkénytelenül is térdre rogyott ő is.

Éjfél jóval elmúlt már, midőn Kabyłowicz az erdészlekből távozott. Pawlikowski kikísérte az ajtóig, de még előzőleg is lelkére kötötte, hogy soha senkinek el ne mondja ottjártát. Kikémlt az ajtón az erdészlegények háza felé, és csak akkor engedte ki Kabyłowiczot, amikor látta, hogy minden csendes. A lengyel pap gyalog indult hazafelé, mert nem volt lelke, hogy Hedwiget elvigye úrnője holtteste mellől. Ilyenkor szükség van az asszonykézre.

Két óránál is több ideje gyalogolt már Kabyłowicz. A keresztútnál úgy látszik eltévesztette a sötétben a helyes irányt, mert ennyi idő alatt régen a Vörös-erdő szélén kellett volna lennie. Visszafordult, hogy a keresztútnál majd rátérjen a helyes ösvényre.

Alig állt már a lábán. Az előző napok izgalmai, ennek az éjszakának megerőltető járása összetörték erejét úgy, hogy zúgó fejjel, támolygó léptekkel haladt tova. Megtalálta a helyes utat és odaért a Vörös-erdő szélére, arra a helyre, ahol Hedwig szánkójába szállott.

Ekkorra már kivilágosodott a szürkület: reggel lett. Leesett a köd is, s a tiszta levegőben fényesen kezdett sütni a fehér hóra a napsugár.

A Vörös-erdő szélén három fekete pontot látott mozogni. Ahogy közelebb ér, észreveszi, hogy farkasok azok. Előhúzza pisztolyát nem is gondolván arra, hogy az éjszaka már kilőtte belőle a töltést, és újra nem rakott helyébe golyót. Nem is volt szükség rá, mert az ordások, amint észrevették alakját, eloldalogtak vissza az erdőbe.

– Talán bizony az öreg farkas hullája fekszik ott – gondolta magában Kabyłowicz. – Az, amelyikre az éjszaka rálöttem. Valószínűleg el is találtam, úgy hogy csak idáig tudott vánszorogni az erdő széléig, s ott összerogyott. Most aztán társai lakomát csaptak belőle.

– Megnézem – határozta el és néhány lépéssel már ott is volt a cserjésben. Fekete tömeget látott feküdni a Vörös-erdő első fája és a cserjés között.

– Ez bizony nem a farkas – konstatálja meghökkenve – Emberi alak!

Még egy lépés ... és ott fekszik előtte: Iszwolski, a rendőrkomisszárius – holtan.

Lábai a földbe gyökereztek, és a rémülettől dermedten állott néhány pillanatig. Aztán elhagyta az ereje és összerogyott.

6. A gyilkosság gyanújában

Jó ideig feküdt elaléltan Kabyłowicz a havon. Végre magához jött. Kinyitotta szemeit, és lassan föllepéskodott Körülnézett és megborzadva látta maga mellett Iszwolski rendőrkommisszárius hulláját. Az emberi természet idegenkedésén erőt véve, odalépett hozzá, melléje térdelt és fölgombolván annak ruháját, vizsgálni kezdte, van-e még élet benne? A hulla már merev volt, mellén ott látszott a lőtt seb. Reáhajolt, és fülével hallgatni akarta a szívverését. Csend. Nem dobbant az egyet sem. Iszwolski biztosan halott volt.

Kabyłowicz fölállott és elindult Oratow felé. Kifáradt agyában ott zsongott a gondolat: hátha még él a rendőrkommisszárius és meg lehet menteni. Nem törődött azzal, milyen ellensége volt, sem azzal, hogy családja békéjét bontotta meg, sem azzal, hogy az előző napon még korbáccsal kezükben állottak szemközt, hanem a vallásos ember ellenségre is kiterjedő szeretete unszolta. Segítséget akart hozni.

Lábai azonban, úgy érezte, hogy megtagadják az engedelmességet. Az egész éjszakai gyalogolás, az utolsó napoknak egymást követő izgalmi kimerítettek idegerezét. A friss hóval beesett úton a lecsigázott ember bizonytalanságával botorkált előre. Négyet, ötöt lépett, aztán megállt, hogy újra négy-öt gyors lépést tegyen előre. A feje zúgott. Testében hol hideget, hol forróságot érzett. Egyszer csak elsötétült előtte a világ és újra összerogyott.

*

Oratow felől a környék pásztázására indult a csendőrörs. Ott haladtak az úton. Még csak nem is beszélgettek, mert a hideg még ettől is elvette kedvüket.

– Amodébb az út mellett fekszik valaki – szólta az egyik csendőr, kezével egy kétszáz lépésnyire feketélő pontra mutatva.

– Azám! – felelte reá a másik.

– Bizonyosan valami csavargó, akit megvett az úton az Isten hidege.

Meggyorsították lépteiket, és hamarosan ott állottak a havon heverő alak mellett.

– Hiszen ez az oratowi lengyel pap – szólta meghökkenve az idősebbik csendőr. – Mit keresett ez itt? És mi van vele?

Letérdeltek mellé mindketten, és az oldalán fekvő Kabyłowiczot hátára fordították, hogy megkezdjék élesztgetését. Amint bundájánál fogva megmozdította az idősebbik csendőr, zsebéből kikandikált revolverének agya. Kihúzta onnét.

– Hát ez mi? – mutatta társának meglepetve. – A lengyel pap pisztollyal járkal?

A másik elvette tőle a fegyvert, és a katonaféle ember érdeklődésével vizsgálgatta.

– Nincsen megtöltve – konstata. Azután meg hozzáértően belenézett a két csőbe, megszagolta azok belsejében lerakodott finom kormot és megállapította:

– Nemrég lőttek vele. Még egész kormos mindkét csőve és szaga van a koromnak.

Néhány órája, hogy használták.

Félretették a fegyvert, kigombolták Kabyłowicz ruháit, és élesztgetni kezdték. Az idősebbik elővette pálinkás butykosát, és néhány cseppet az alélt papnak fogai közé öntött. Jó néhány percnyi dörzsölésre magához jött Kabyłowicz. Olyan gyenge volt azonban, hogy képtelen volt a lábára állni. Az egyik csendőr ott maradt mellette, a másik pedig Oratow felé indult gyors léptekkel, hogy segítséget hozzon.

Kabyłowiczot előbb fölültették, és az egyik útszéli fához támasztották. Az ottmaradó idősebb csendőr szólott hozzá. Kérdezgetni kezdte, hogy merre járt, mit keresett kora reggel itt az erdő szélén. A lengyel pap azonban nem tudott válaszolni neki, mert újra erőt vett rajta a gyengeség. Lehunyta szemét, és ájulásszerű állapotba esett.

A csendőr nem sokat bajlódott vele. Gondolta magában, majd jön a segítség, beviszik a faluba és megszabadulnak tőle. Legfőljebb egy kis borralaló lesz majd a vége a dolognak. Elővette újra pálinkásüvegét, jót húzott belőle, és megköszörülve torkát, topogni kezdett a havon. De meguntta ezt a néhány lépéses mozgást, le-föl kezdett járkálni. Eközben megpillantotta Kabyłowicznak lábnyomait a hóban, melyek az erdő széle felől vezettek ideig.

– Ugyan mit kereshetett ez a pap a Vörös-erdőben? – kérdezte magában. – Anélkül, hogy sokat gondolkozott volna, megindult a lábnyomok után. Hamarosan odaért az erdő széléhez, ahol a nyomok a cserjés mögé vezettek. Ide is követte őket. Valósággal földbe gyökerezett a lába, amikor egyszerre egy második földön fekvő alak előtt találta magát. Hirtelen meg sem ismerte, hogy kicsoda. Néhány pillanat múlva azonban visszatért a hosszú éveken át megacélosodott nyugalma és lehajolt az alakhoz. Meghökkenve látta, hogy főnöke, Iszwolski komisszárius fekszik előtte. Letérdelt, és dörzsölni, rázni kezdte az alakot. Nem is csöpögtette, hanem döntötte szederjes szájába a pálinkát. Csak amikor jó tíz pernyi kísérletezés után látta, hogy semmire se megy, vette észre a komisszáriusnak üveges szeméit. Előtte, az orosz nép műveletlen fia előtt, ez volt a halálnak kétségtelen jele.

– Meghalt! – nyögte ki megdöbbenve.

A hosszú és durva szolgálatban megkeményedett csendőr valahogyan megilletődve állott fel főnökének holtteste mellől. Feszés vigyázzba merevült és végignézett Iszwolski hulláján. Utána összehúzta annak mellén a fölbontott bekecsét, összekulcsolta a halott kezeit, visszatette fejére leesett sapkáját, és megindult vissza oda, ahol a lengyel papot otthagya.

Párszáz lépés volt csupán ez az út, és néhány perc alatt megtette. Megérkezvén azonban meghökkenve látta, hogy a lengyel pap nem fekszik már ott.

Körülnézett. Nem találta sehol. Belekémlelt a behavazott orosz rónába, és vagy fél kilométerre fekete pontot látott mozogni az oratowi úton. Jobban megerőltette a szemét és kivette, hogy azon a futó fekete alakon papi talár is van. Megcsóválta fejét, és szinte bosszúsán morogta:

– Megszökött a gazember! De a kezünkbe kerül.

Nem is ment utána. Biztos volt benne, hogy délig a kezük közé jut. Hova is menne ez a lengyel pap itt a nagy orosz birodalomban, ahol a környéken mindenütt ismerik.

Az orosz ember szinte patológikus megadásával megállott azon a helyen, ahonnét Kabyłowicz mellől segítségért ment társa, nekitámasztotta hátát az útszéli fának, és miután nagyot húzott butykosából, türelmesen várni kezdett. Várta vissza a csendőrtársát és a segítséget, melyért az ment.

*

Kabyłowicz, midőn elhagyta az út szélén őt az orosz csendőr, jó néhány percig tartó aléltságban feküdt. Egyszercsak fölnyitotta szemét, körülnézett. Nem látott senkit. A csendőr már akkor a Vörös-erdő cserjése mögött élesztgette Iszwolski hulláját. Fáradt agyában az események zagyva összevisszaságban zakatoltak. Emlékezett még homályosan a csendőrök bozontos arcára, emlékezett Iszwolski hullájára, de mindez egy ködös, zavaros együttesé vált előtte. Nem tudta volna megmondani, melyik volt előbb: a csendőrtársát látta-e hamarabb, vagy pedig Iszwolski holttestét? Egész gondolkodását egy dolog vette hatalmába: haza, haza, mielőbb!

A túlzgatott idegrendszer állapotában újra lázas erőlködés váltotta föl benne az ájult apátiát. Fölugrott, és valósággal rohanni kezdett az oratowi úton hazafelé. Szíve rettenetesen vert, arcát hasította az éles téli levegő, de ő csak szaladt, szaladt előre.

Nem lassította rohanását még akkor sem, amikor elérte Oratow első házait. Ott már a kapuban álltak a lakók, tárgyalták a hallott eseményt, melyet a csendőr hozott hírül nekik: a

határban aléltnak találták a lengyel papot. Fogták már hárman is szánkójukba a lovat, hogy érte menjenek, midőn észrevették rohanó alakját az utca közepén.

– Hiszen itt a lengyelek papja! Kutya baja neki – mondották maguk között.

– Biztosan bevetkizott ez a csendőr – vélekedtek mások, és dühösen szedték le a lovakról a rájuk akasztott szerszámot. Maga a csendőr is látta Kabyłowiczot és valósággal leesett az álla, midőn rohanó alakja után nézett. Megcsóválta a fejét, bajsza alatt morgott egy nagyot és aztán fogva fegyverét, megindult visszafele társához.

7. A fogságban

Negyedik napja volt már ezeknek az eseményeknek. Az oratowi csendőrörsre a közeli Petrowszkoból kiszállott a tartományi csendőrfelügyelő, írnot és még egy csendőrtisztet hozott magával. Megkezdték Iszwolski ügyében a kihallgatást.

A két csendőr, ki Iszwolski holttestét föltalálta, az orosz paraszt aprózó részletességével adta elő tapasztalatait. Elmondották, miként akadtak a lengyel papra, nem hagyták ki azt sem, hogy annak zsebében pisztolyt találtak, amelyből egész biztosan csupán néhány órával előbb dördült el a lövés. Azt is elmondották pontosan, hogy a lengyel papnak lábnyoma odavezetett Iszwolski hullájához. Azt is előadták, mint szaladt el később szinte menekülve Kabylowicz.

A rendőrfőnök éktelen dühre gerjedve vágott kancsukájával az asztal közepére:

– Hülyék! Barmok! Hát nem tudátok befogni azt a lengyel papot? Mi van a koponyátokban ész helyett, ha nem láttátok, hogy csak ő lehetett a komisszárius gyilkosa! Fogta bundáját és sapkáját, magához intett két csendőrt, és elindult a lengyel plébánia felé.

Becsengetett. A plébános édesanyja nyitott neki ajtót. Meghökken szegény öregasszony. A rendőrfőnök azonban rá sem hederített, hanem félretolva őt az útból, benyitott a lakásba, a két csendőr pedig utána.

– Hol a pap? – rivallt a reszkető öregre.
 – Fekszik, beteg – válaszolt Kabylowiczné még jobban remegve.
 – Vezess hozzá! – rendelkezett tovább a rendőrfőnök.

Kabylowicz édesanyja előremenne mutatta az utat, amely fiának hálósobájához vezetett. Ennek egyik szögletében, egyszerű, tiszta ágyban halottsápadtan feküdt a lengyel pap. A kiállott izgalmak ledöntötték a lábáról. Isten csudája, hogy valami nagyobb nyavalyát nem szedett össze ott a hideg havon, de úgy látszik az Úr megóvta szolgájának testét, lelkét azonban annál nagyobb megpróbáltatásnak tette ki.

– Felkelni! – kiáltott rá a rendőrfőnök.

Majd meg sem várva, hogy Kabylowicz engedelmeskedjék kurta parancsának, ráordított a két csendőrrre:

– Húzzátok ki!

A két legény villámgyorsan termett ott az ágnál, és egy-kettőre kirántották belőle, és talpraállították Kabylowiczot.

– Öltözködj föl! – rendelkezett tovább a csendőrfőnök.

Kabylowicz halálsápadtan állott, mereven nézett maga elé, és aztán lehajtván fejét, engedelmeskedett. Az ajtó mellett reszketett édesanyja, és a falnak dőlve sírt. Fogalma sem volt még róla, milyen szörnyű bűnnel gyanúsítva viszik el a fiát. Azt hitte a jámbor, valami lengyel összeesküvés gyanúja érte házukat.

Kabylowicz néhány perc alatt készen volt. Indulni akartak, de a rendőrfőnök még közbelépett.

– Hohó atyuskám! Csakúgy minden ékszer nélkül nem kíséretjük végig az utcán a gyilkosokat!

A plébános édesanyja e szónak hallatára felhördült és szinte ordítva ismételte:

– Gyilkosokat?

Kabylowicz arca egy árnyalattal még sápadtabb lett e vád hallatára. Megcsukló hangon fordult édesanyjához:

– Anyám! En ártatlan vagyok!

Az öreg asszony hangosan fölzokogott.

A rendőrfőnök két pár bilincset vett elő zsebéből, odanyújtotta a csendőröknek, akik szakértő módon hamarosan Kabylowicznak két kezére és lábára csattintották azokat.

Megindult a menet. Elöl a rendőrfőnök, utána bilincsbevert kezekkel és lábakkal, apró léptekkel Kabylowicz és végül a két csendőr. Az utcán valósággal sorfalat állott a nép. Megrémült arccal nézték a lengyelek rabságba vetett papjukat. Szívükben megremegtek, mert attól féltek, hogy fiaik és uraik is követik majd őt. Ők még nem tudták, hogy mi a gyanú Kabylowicz ellen.

8. A vallatás

– Hol voltál azon az éjszakán? – kérdezte Kabyłowiczot a rendőrfőnök már vagy tizedszer.

A lengyel pap azonban lehajtotta fejét, összeszorította ajkát, és hallgatott. Amióta letartóztatták, már vagy tizedszer hallgatják ki és ki akarják belőle venni a vallomást, hogy Iszwolskit ő gyilkolta meg.

– Hallgatsz te szent gazember? No majd hozok én neked valakit, aki majd elmondja, merre jártál?

Kabyłowicz gyenge, elhaló hangon nyöszörgi rá:

– Iszwolskit nem én gyilkoltam meg.

A rendőrfőnök int az ajtó mellett álló csendőrnek, és az a másik szobából beszél egy alakot. Kabyłowicz ránéz: Popliha Mihály.

– Hát csak szépen halljuk, mit tudsz erről a gazemberről! – invitálta vallomásra az oláhot a rendőrfőnök.

– Akkor este a falu szélén Grobolszkiéknál voltam látogatóban. Késő volt már, midőn elmentem onnét. Közvetlen a kapu előtt Iszwolskival találkoztam, akivel beszéltem is. Megkérdeztem, hogy merre megy, és ő bizalmasan megsúgta nekem, hogy a Vörös-erdő szélére tart. Megfigyelő úton van. Ott az erdőszélen fog a lengyel pap valakivel találkozni. Alig tettem ötven lépést, midőn Kabyłowicz jött velem szembe. Néki is köszöntem, fogadta is köszönésem.

– Hazudsz! – kiáltott közbe Kabyłowicz – Hazudsz bitang renegát!

Poplihán, mintha korbáccsal vágta volna végig, összerezzen. Az alattomos gonosztevők tulajdonsága ütött ki rajta, akik megfélemlülve lapulnak meg, mihelyest erélyesen kiáltanak rájuk. Zavartan nézett a csendőrfőnökre, aki azonban rá sem hederített, hanem Kabyłowiczra rivallt:

– Hallgass! Neked csak akkor van jogod beszélni, ha kérdeznek! Jegyezd meg, hogy végig kancsukáztatlak, mihelyest még egyszer engedély nélkül kinyitod a szádát.

Majd pedig Poplihához fordulva, sokkal enyhébb hangon biztatgatta vallomásának folytatására:

– Ne törődj azzal, mit beszél ez a gazember. Mondj el csak szépen mindent, amit tudsz!

Poplihában felülkerekedett a gyáva elvetemültek másik tulajdonsága: az agyafűrt szemtelenség. Félelmét mintha elfújták volna, továbbfolytatta észrevehetően előre kiesztelt vádaskodását:

– Iszwolskitól tudom, – mondotta – hogy miért haragudott rá Kabyłowicz. A komisszárius ugyanis a lengyel pap nővérét akarta elvenni feleségül. A leány is szerette őt, Kabyłowicz azonban semmiképp sem akart beleegyezni abba a házasságba. Visszautasította Iszwolskit. Azt mondotta róla, hogy orosz, tehát a lengyel nép elnyomója, hóhéra. Lengyel leány annyira le nem alacsonyodhat, hogy ilyenhez menjen nőül. Ha nekem nem hisznek, kérdezzék csak meg Kabyłowicz nővérét, majd az is elmondja ugyanezt.

A csendőrfőnök azonnal ki is adta a parancsot, hogy Kabyłowicz hűgát hívják elő. Azután pedig folytatták a kihallgatást.

– A gyilkosság napjának délutánján – folytatta Popliha – üzletemben járt Kabyłowicz.

Golyókat vásárolt revolverébe, és még magam töltöttem meg a fegyvert számára. A golyókat, amelyeket a csöbe tettem, ott előtte és a segédeim előtt késsel vágta meg. Szokásom ez, mert az ilyen golyó nagyobb sebet ejt aztán azon, amibe belelövök. Azt hittem, hogy valamelyik hívéhez megy hosszabb útra, és a farkasoktól való félelmében viszi magával a fegyvert. Eszem ágába sem jutott, hogy a rendőrkomisszárius meggyilkolására használja föl

azt. Tessék kérem csak elhívatni a segédeimet, ezek is bizonyítani fogják, hogy igaz, amit mondok.

A csendőrfőnök itt ismét megállott a kihallgatással, és a legénység közül egyet Popliha segédeiért küldött. Utána pedig elrendelte, hogy hívják elő a felcsert is és ez vegye ki a golyókat Iszwolski holttestéből.

– Majd meglátjuk, milyenek azok a golyók? Ha valóban össze vannak vagdalva, nem sok bizonyításra van már szükség. Bárhogy tagad is ez a lengyel pap, biztos, hogy ő a komisszárius gyilkosa.

– Igaz-e, hogy Iszwolski megkérte a húgod kezét? – fordult aztán Kabyłowiczhoz.

A szerencsétlen plébános sápadtan állott a hivatalos asztal előtt. Összeláncolt kezei remegtek. Láta, hogy mindinkább szorosabbra húzódik körülötte a hurok, és a körülmények rettenetes összevágásából nem tud menekülni. Csak elmondhatná, merre járt! De nem teheti. Megígérte Pawlikowskynak, hogy megőrzi a titkot, és ő, a pap, ezt az ígéretet meg nem szegheti. Mi lenne akkor abból a bizalomból, amely a híveket lelkiatyjukhoz köti? Föl nem tárhatja a valót még akkor sem, ha a hóhér kezére jut. Hivatása szent, és ennek kötelességét meg nem töri még élete kedvéért sem.

Kiegyenesedett, szeme és egész magatartása főséges elhatározást tükrözött. Hangja, amely eddig fátyolosán tört volt, csengően szólt a teremben:

– Igaz! Iszwolski megkérte a nővérem kezét, és én megtagadtam tőle azt. Az is igaz, hogy azt mondtam: lengyel leány nem mehet feleségül nemzete egyik hóhérához.

Az orosz csendőrfőnök valósággal kikelve magából ordított rá:

– Bitang! Így mersz te beszélni a szent Oroszország polgáraitól?! Nem vagy te is a cárnak alattvalója?

Kabyłowicz farkasszemet nézett vele, és hallgatott. A csendőrfőnök pedig tovább kérdezte:

– Igaz-e az, hogy golyókat vásároltál Poplihanál és ő bevagdosott golyókat tömött fegyveredbe?

– Ez is igaz, – felelt most már bátran Kabyłowicz – de ezeket a golyókat farkasokra löttem ki erdei utamon.

– Bolondnak gondolsz te bennünket, hogy ilyen meséket tálalsz föl élénk?! Hová vezetett az a te erdei utad? Halljuk!

Kabyłowicz még magasabbra emelte fejét, és a halálra készültek elszántságával válaszolt:

– Azt meg nem mondhatom!

– Nemcsak gyilkos vagy te, hanem szemtelen is! – válaszolt neki a csendőrfőnök.

Popliha kihallgatása után azt a két csendőrt vették elő, akik Kabyłowiczot aléltan találták meg az országút szélén.

– A szokásos hajnali szemleutunkat végeztük – adta elő az idősebbik – amikor az országút szélén egy fekete pontot láttunk. Azt hittük, hogy valami csavargó, vagy utas, akit éjszaka ledöntött lábáról az Isten hidege. Odamentünk, és láttuk, hogy ez a lengyel pap az. Hóval megdörzsöltük, és vudkit öntöttünk a szájába, amire magához tért, de aztán újra elalélt. Nem tudtunk vele mit csinálni, odatámasztottuk hát félig ülő helyzetben az egyik fához és a társam a faluba ment segítségért, hogy elszállíthassuk, én pedig ottmaradtam mellette. Észrevettem aztán, hogy lábnyomai az erdőbe vezetnek. Elindultam mellettük, és azok után megtaláltam a komisszárius holttestét. Nem tudtam, hogy halott, megpróbáltam életrekeltetni, mert azt gondoltam, hogy ő is csak elalélt a nagy hidegben. Mikor azt láttam, hogy nincs benne élet, visszamentem a lengyel paphoz, de már nem találtam azon a helyen, ahol hagytam. Láttam őt a falu felé szaladni. Valósággal rohant, menekült.

– Hát miért nem rohantál utána te Isten szamara? – kérdezte tőle a csendőrfőnök. – Nem gondoltál arra, hogy a lengyel pap ölhetette meg a komisszáriust?

– De igen, gondoltam én erre – felelte naivan a csendőrlegény. – Különösen amikor eszembe jutott, hogy ellenségek voltak, hiszen aznap délelőtt is egymást korbácsolták itt bent az irodában.

– Mit? Egymást korbácsolták? Ki? – pattant föl helyéről a csendőrfőnök.

A csendőr pedig az orosz embereket jellemző nyugalommal folytatta tovább vallomását:

– Aznap délelőtt a lengyel paphoz küldött engem Iszwolski komisszárius. Elhoztam őt ide, és Iszwolski kiküldött a szobából. Hogy aztán mit beszéltek, nem tudom, mert mi csak a nagy lármára rohantunk be. A lengyel pap a komisszárius korbácsával verte Iszwolskit.

Úgy csavartuk ki a kezéből. Azt hittük, hogy utána Iszwolski agyonveri majd Kabyłowiczot, de az kikergetett bennünket ismét az irodából.

– Hát ennyire jutottatok, hogy egymást korbácsoltátok? – kérdezte a plébánostól a rendőrfőnök. – Miért hivatott téged ide Iszwolski?

Kabyłowicz gondolkodott, megmondja-e az igazat? Megmondja-e, hogy az ok, amiért őt Iszwolski elővezettette, a lengyel fiatalok történelmi oktatása volt? Ha megteszi, sorsán vele nem enyhít, mert hiszen maga is tudja, hogy az egész látszat ellene szól, és őt a komisszárius gyilkosának állítja oda. Csak másokat dönt bajba vele. Előveszik majd híveit, kegyetlenül megverik falujának legényeit, sőt egyik-másikat lázadással vádolva Szibériába küldik.

Hazudni sem akart. Újra megtagadta tehát a választ:

– Hivatott, de hogy miért, azt meg nem mondhatom.

– Ejnye de hetykén beszélsz! – ripakodott rá a csendőrfőnök. – A gyilkosságot tagadod. Merre jártál, nem akarod megmondani. Arra, hogy miért voltál itt, megtagadod a választ. Azt hiszed, hogy ilyenmódon megszabadulhatsz a hóhértól? Tőlem ugyan tagadhatsz. Eleget tudunk már ahhoz, hogy a kötelet a nyakadra csavarhassuk.

Csendőrlegény jött be, és jelentette, hogy Kabyłowicz húga megérkezett. Vanka kisírt szemekkel, támolygó léptekkel jött az asztal elé. Fivérére rá sem nézett.

– Igaz-e az – kérdezte tőle a rendőrfőnök –, hogy Iszwolski szerelmes volt beléd és feleségül akart venni?

Vankából előtörték a könnyek és egész testét megrázta a sírás.

– Igaz! – zokogta. Majd aztán kis idő múlva lecsillapodott, és a csendőrfőnök kérdésére előadta szerelmének történetét.

– Szerettük egymást nagyon. Felesége akartam lenni, de bátyám nem engedte. Azt mondotta, hogy lengyel leány nem mehet nemzetünk elnyomójának hivatalnokához. Pedig én szerettem Iszwolskit, és még most is szeretem őt. Legyen átkozott, aki meggyilkolta! – rikácsolta magából kikelve, és kezeit ökölbe szorítva fenyegetőzött Kabyłowicz felé. – Legyen átkozott még akkor is, ha a bátyám volt!

A lengyel pap, aki eddig a hitvallók bátorságával, és a vértanúk elszántságával állott vádlói előtt, valósággal összetörve nézett nővéreire.

– Vanka! – hörögte. – Hogy beszélhetsz így! Én ártatlan vagyok!

A leány azonban a szerelmesek észbomlottságával rikoltott vissza neki:

– Gyilkos vagy! Bitang vagy! Az én drágaságomnak és boldogságomnak gyilkosa vagy!

Mint egy megvadult macska ugrott bátyjához, és körmeit annak arcába mélyesztve, tépni, ütni kezdte őt. A csendőrök léptek közbe, és szétválasztották a két testvért. Vankát, aki hisztérikusan sikoltozott és átkozta bátyját, kivezették.

Kabyłowicz ott maradt, vérző arccal, vérző szívvel. Még nővére is gyilkosnak nevezte őt!

Ezalatt megérkeztek Popliha üzletének segédei is. Kihallgatásukkal hamarosan végeztek. Az igazsághoz híven előadták, mint állított be hozzájuk a gyilkosság napjának délelőttjén a lengyel plébános, és golyókat kért a pisztolyába. Elmondották, hogy maga Popliha ajánlkozott a fegyver megtöltésére, és előttük rakta be a golyókat, amelyeket előbb egy késsel érdesre vágott. Az egyik legény még arra is emlékezett, hogy mindkét golyóba csillagalakúan

szétágazó rovasokat vájt. Éppen azt magyarázták, hogy milyenek voltak ezek a rovasok, amidőn jelentkezett a felcser is.

A csendőrfőnök parancsához híven kivette a golyókat a komisszárius sebéből, és elhozta mindkettőt. A vért már letörölte róluk, és odatette őket az asztalra. A csendőrtisztek fölkelve helyükről, kíváncsi érdeklődéssel adták kézről-kézre a két golyót. Nagykaliberű revolvergolyók voltak ezek, és mindegyiken ott volt a késsel vágott rovátkolás csillagalakú összefutó szálakkal, éppúgy, mint ahogy az előbb Popliha és segédei vallották.

– Itt már hiábavaló minden tagadás – állapította meg a csendőrfőnök. – Kétségtelen, hogy ezek a golyók a lengyel pap pisztolyában voltak, és az is kétségtelen, hogy Iszwolski holttestében találták azokat. – Majd pedig Kabyłowiczhoz fordulva, még egy kérdést tett hozzá:

– Ezek után is tagadni mersz, te elvetemült hitvány?

Kabyłowicz, aki még mindig nővére viselkedésének rettenetes hatása alatt volt, e kérdésre újra visszanyerte bátor öntudatát, és határozott hangon válaszolt:

– Ezek a golyók nem az én golyóim, mert én azokat farkasra lőttem ki. Ártatlan vagyok! Nem én gyilkoltam meg a komisszáriust!

– Mégis csak ripókság és elvetemültség! – Bolondnak gondolsz te bennünket, hogy ezek után is hiszünk neked? Te szerencsétlen, csak helyzetedet rosszabbítod, ha nem vallasz töredelmesen! – méltatlankodott magából egész kikelve a csendőrfőnök. – Ilyen gonosztevő még nem akadt kezembe, pedig jó ideje szolgálom a cárt.

A lengyel pap fölemelt fővel felelt:

– Én ártatlan vagyok!

– Azt majd az ördögnek mondd meg, ha a pokolban találkozol vele, mert mi tudjuk bűnösségedet! – fejezte be a vallatást a csendőrtiszt.

Két csendőr lépett elő föltűzött szuronnal és Kabyłowiczot elvezették börtönébe.

9. A börtön cellájában

A kihallgatás után az oratowi csendőrör s fogolycellájába vezették Kabyłowiczot. A csendőrőrmester kinyitotta a vasakkal pántolt nehéz ajtót, és a két szuronyos legény pedig betuszkolta azon a szerencsétlen plébánost. Levették kezéről és lábáról a könnyű láncokat, melyeknek helyébe a börtöncella nehéz béklyóit tették. Mindkét kezét és mindkét lábát bilincsekbe szorították, amelyeket erős, csörgő láncok kötöttek össze a falba beágyazott horgokkal. Az egyik csendőr Kabyłowicz bundáját is elhozta magával, és letette mellé a börtöncella egyetlen bútorára: a gyalulatlan fapriccsre.

– Fölveheted, ha fázol – mondotta neki.

– Hohó! Azt még nem kutattuk át – lépett közbe a csendőrőrmester.

Kezébe vette a kabátot, és átvizsgálta annak minden zsebét. A belsőből kicsiny fészület került elő. Az a kereszt, amelyet Kabyłowicz állandóan magánál hordott, és amelyet a haldoklók ellátásánál is használt. Hány Istenhez térő csókolta már arra utolsó imadását! A durva csendőrőrmester is megpuhult a fészület láttára. Az orosz ember beléje nevelt tisztelettel viseltetik minden iránt, ami Krisztussal kapcsolatos. Szinte meghatódva nyújtotta oda Kabyłowicznak a fészületet:

– Legalább lesz, aki előtt megbánod bűnödöt. Pap létedre ilyen csúnyául szegted meg az Isten törvényét. Szégyeld magad!

Kabyłowicz mohón nyúlt a fészület után. Csörgött a bilincs láncja és reszketett béklyós keze, amikor átvette. Nézte, nézte az egyszerű fakeresztre szegezett ércetestet, és észre sem vette, hogy a csendőrök elhagyták celláját, és rálakatolták az erős ajtót.

Nem jutott az eszébe egyetlen határozott gondolat sem. Lelke beleolvadt Krisztus látásába, és szeméből megeredtek a könnyek. Szívére szorította a keresztet, és ráborult a durva fapriccsre. Sírt, sírt keservesen.

Jó ideig folytak a könnyei. Válla megreszketett a zokogás alatt. Végre elcsendesült. Olyan könnyű volt utána, mintha a keresztet hordozó Krisztus szívének békéje költözött volna beléje is. Most már maguktól jöttek a gondolatok. Rendszertelen egymásutánban, de mindenike üdítő és megnyugtató volt.

... A Krisztus ruhátlanul függött ott a kereszten ... A tavaszi szél süvítve csipdeshette tagjait... Nekem legalább megvan a ruhám, sőt a bundám is... A Krisztus ártatlan volt... Én is ártatlan vagyok... Kezeimet béklyók szorítják ... Krisztus kezét a szögek járták át... Itt is kevesebb a szenvedésem... Pedig mindketten ártatlanok vagyunk... Krisztust gúnyoló tömeg vette körül. Poroszlók vertek végig rajta, de az ütéseknel jobban fájhatott neki a nézők röheje, szavuk piszkálódása... Engem pedig megvédenék a börtönfalak. Elvették bár szabadságomat, de elzárták tőlem híveimnek riadt tekintetét, és azoknak szemrehányását, akik gyilkosnak hisznek ... A kereszt alatt ott állott a boldogságos szent Szűz. Jézusnak talán ez okozta a legagyrengetőbb gyötrelmet. Anyja nézte végig a vergődéseit... Én ettől is meg vagyok kímélve... De mi van az édesanyámmal? ... Mi lesz vele, ha engem rabláncra fűznek? Kiülhet koldulni a templom elé...

Lelkét fölemelte a szenvedés és az a tudat, hogy ártatlanul, sőt kötelességteljesítése miatt szenved. Tudta, hogy Isten szeretve néz reá, bármennyire megvetik is őt az emberek. Lelke fölemelkedését azonban lehúzta a földre a családi összeköttetés: az édesanyjára való gondolás. Így vergődött álmatlanul órák hosszat, önmagának biztatgatása és keserves gondok között.

Észre sem vette, hogy este egy csajka levest és egy darab földszínű kenyeret adtak be cellájába. Mióta ült így egy helyzetben? – nem tudta volna megmondani. Csak az a kis

világosság mutatta számára az időt, amely cellájának magas, két tenyérnyi, rácsos ablakán a külső napsugárból a piszkos ablakon hozzá beszűrődött.

A napsugár e letompított fényével bejött számára a remény is: Hátha fölbred majd Pawlikowskinak, a császári erdőfelügyelőnek lelkiismerete, amikor meghallja esetét. Talán igazolja őt. Vagy ha Pawlikowski nem, majd Hedwig, a lengyel szolgáló, semmi esetre sem fogja eltűrni, hogy itt a gyilkosság gyanúja miatt fogvatartsák őt, sőt elítéljék.

Milyen furcsa valami is az a remény! Még a legkétségbeejtőbb helyzetben is hoz némi könnyebbülést. Még akkor is, amikor a józan mérlegelő maga belátja, hogy amiben reménykedik, a helyzetén nem változtat semmit. Kabyłowicz helyzetén sem változtatott volna Pawlikowski tanúsága, sem Hedwig bizonyága. Hogy náluk járt, az még nem döntötte volna meg azt a sok összevágó tárgyi bizonyítékot, amelyet Popliának gonoszsága és az események ellene főlhalmoztak. Hogy ő Pawlikowskinál volt, abból még nem következett volna az, hogy nem találkozhatott Iszwolskival, holott lábnymai ott voltak a komisszárius holtteste körül. Hogy éjszaka az erdőfelügyelőnél volt, az még nem cáfolta meg annak a két golyónak bizonyágát, amelyet Iszwolski sebében találtak.

*

Pawlikowski házában keservesen vergődött fekvőhelyén Hedwig, a lengyel cselédleány. Ura már a javasasszonyt is elhívatta hozzá, és az reáakasztotta minden lázas bajnak ottani segítőeszközét, a piócákat. Állapota nem javult, sőt rosszabbodott.

Rettenetes fájdalmak gyötörték. Magas lázban hánykolódott, lélekezete gyors volt, mint a kovácmester lyukat kapott fűjtatójának zihálása. Száraz, süvítő köhögés kínozza, és minden roham után mintha a tük egész erdejével szurkálták volna a tüdejét. Megfázott a szánúton, amelyen Kabyłowiczot haldokló úrnőjéhez hozta, és tüdőgyulladást kapott. A javasasszony ott ült mellette, és új piócacsoportot akart épp karjára kötni, amidőn Hedwig láztól csillogó szemekkel fölült ágyában, és Pawlikowskit kérte magához.

– Mit akarsz vele? Most dolga van – kérdezte részvétlenül a javasasszony.

– Papot, papot akarok, mert érzem, hogy meghalok.

A javasasszony otthagya, és elindult Pawlikowski felkeresésére. Meg is találta őt hamarosan az erdészlegények szobája előtt, ahol épp utasításokat adott. Amikor hallotta Hedwignek kérését, minden gondolkodás nélkül visszautasította.

– Honnan szerezzek én neki papot? Hiszen az oratowi a börtönben ül. Gyilkos lett a szerencsétlen. Helyette még nem küldött senkit a püspök, a legközelebbi pedig oly sok versztnyire van, hogy holnapig se érnek ide vele. De különben ne szólj neki semmit, és valahogy meg ne mondd neki, hogy mi történt az oratowi lengyel pappal. Mondj csak neki annyit, hogy jó, majd elküldünk, csak várjon.

A javasasszony visszafelé indult, de Pawlikowski még utána kiáltott, és újból a lelkére kötötte, hogy valahogy csak meg ne mondja Hedwignek Kabyłowicz esetét.

Nem is volt már erre szükség. Amikor visszament a betegnek ágyához, azt már magánkívül találta. Csendesen nyöszörgött, néha föl-fölsivített a fájdalomtól, majd meg kiáltozni kezdett, farkast, szánt, lengyel papot emlegetett zavart összevisszaságban.

Bekövetkezett a krízis, amelyet a hűséges Hedwig ezen a földön nem élt túl. Kabyłowicznak ez a gyöngé reménysikrája is szétfoslott anélkül, hogy tudta volna.

10. A földi ítélet

A vizsgálat befejezése után szokott lassúságával haladt előre az orosz igazságszolgáltatás munkája. Jó egynéhányat aludt rá a csendőrfőnök, amíg letisztáztatta a jegyzőkönyveket. Aztán fölterjesztette a kerületi törvényszékhez, ahol az ügyész hasonlóképp nem tartotta valami sürgősnek az ügyet.

Több mint két hete szenvedett már Kabyłowicz az oratowi fogolycella magányában. Nem engedtek hozzá senkit. Séta, egészségi ellenőrzés – a mai modern börtönök hasonlóságai, – mind ismeretlenek voltak akkor és ott. Egyedülléte örökös egyformaságába csupán a börtönőrnek napi háromszori megjelenése vitt némi változást. Kora reggel nyitott be hozzá először. Egy nyírfasöprűt hozott, hogy azzal kitakaríthassa a cellát. Azután még kétszer, amikor a szükös rabkosztot beadta neki. Na meg aztán változás volt még az is, amint reggel a börtön mocskos kis ablakán beszűrődött a világosság, és este elszürkült, elsötétedett.

Kabyłowicz zsolozsmakönyvét kérte. Anyját is szerette volna látni, de mindkettőt megtagadták tőle.

A harmadik héten szokatlan időben fölnyílt a cellájának ajtaja. A börtönőr a püspöki vikáriust engedte be rajta. Zavartan állott meg a hatalmas termetű öreg pap a cella közepén, és látszott viselkedésén, hogy nem tudja mivel is kezdje a beszédet. Arcán az iszonyat és idegesség tükrözött vissza, midőn végignézett Kabyłowicznak lesoványodott, a fogságban kuszaszakállúvá rendetlenedett alakján. A legjobbnak látta, ha hivatalosra fordítja a beszéd alakját:

– A plébánia ügyeit vizsgálom felül és ezzel kapcsolatban szükségessé vált, hogy néhány dologra vonatkozólag kérdést intézzek önhöz. Bűnét nem érintem. Mihelyest az állami igazságszolgáltatás letárgyalta esetét, a tárgyalás rezultátumai alapján a kánonok értelmében az egyházi bíróság is ítéletet fog majd mondani ön fölött. Hiszem, hogy azóta magábaszállott és megbánta fölhevülésében elkövetett szörnyű tettét. Másképp nem tudjuk megérteni azt, amit cselekedett. Megfontoltan ilyesmit pap ugyanis nem tehet, csak az indulat ragadhatja ily mélyre.

Kabyłowicz sápadtan állott előtte. Hallván, hogy egyházi fellebbvalója is bűnösnek tartja, föltámadt benne a papi önérzet, kihúzta magát és magasra emelve fejét, reszkető, rekedtes hangon fölkiáltott:

– De én ártatlan vagyok!

Nem folytathatta tovább. Erőt vett rajta a fájdalom. Két béklyós kezét arcához szorította, rádölt a fapriccsre, és sírni, zokogni kezdett keservesen.

A vikárius szótlanul nézte végig. Ártatlanságában ő nem hitt. Hallotta esetét, sőt olvasta a kihallgatási jegyzőkönyveket is, melyekben a tárgyi bizonyítékok világosan igazolták a lengyel pap bűnösségét. Szinte meghökkent hát, amikor ilyen határozottan hallotta az ártatlanságának hangoztatását. Nemcsak meghökkent, hanem megundorodott. Ennyire elvetemültnek mégsem gondolta volna ezt a papot, hogy amikor gonosz cselekedete kézzelfoghatólag beigazolást nyert, még ártatlanságát merje hangoztatni. Nem, ez már a lesüllyedésnek legutolsó foka, amikor valaki a nyilvánvaló igazság ellen így tusakodik, tagad. Szótlanul leste, hogy Kabyłowicz zokogása megenyhüljön, de percekig hiába várta. Szinte türelmetlenül fordult hát hozzá:

– Majd elintéztek még egyet-mást, ami a plébánia átadása körül szükséges, és aztán visszajövök. Addig remélem le fog csendesedni, sőt azt is várom, hogy a mostani érthetetlen tagadását az alázatos bűnösnek teljes bevallása fogja majd követni.

Kopogott a cella ajtaján, melyet tüstént kinyitott a folyosón várakozó börtönőr és távozott.

Úgy jó két óra múlva ismét visszajött a püspöki vikárius Kabylowiczhoz. Látszott, hogy meg van indulva. A plébánia könyveit, számadásait a legnagyobb rendben találta, és akivel csak beszélt a hívek közül, valamennyitől mint az életszentség, a szeretet és a lengyel hazafiság példaképét hallotta említeni Kabylowiczot. Meghatotta lelkét a plébánosnak agg édesanyja is, aki szólni sem tudott fiáról, csak sírt, sírt.

Az oratowi plébánossal való tárgyalást ismét a hivatalosság száraz és formákba szorított hangján kezdte meg. Kabylowicz már teljesen lehiggadt, sőt a mártírok nyugodtságával adta meg a választ a vikárius kérdéseire. Mikor aztán készen voltak, a püspöki helynök búcsút akart venni tőle.

– Fiam, a lelke üdvösségére gondoljon most már elsősorban. A papi élet és munka lehetőségét már elveszítette. Nemcsak nem használhat többé Krisztusnak és a lelkek ügyének, hanem ha száz évig élne és mindennap tíz keresztet hordozna a Golgotára, sem tudná jóvátenni azt a botrányt és lelki kárt, amelyet okozott. Térjen magába. Ne mulassza el, hogy mielőtt elviszik innét rettenetes tette színhelyéről, hívei előtt kijelentse véres cselekedetének bánatát. Mondja meg csak nekik őszintén, hogy lesüllyedt, és kérje őket: ne tekintsék az ön bűnét Krisztus ügye hibájának.

Kabylowicz nyugodtan hallgatta végig ezt az intelmet. Lelkét marcangolta a tudat, hogy ezen a földön senki sincs, aki ártatlanságát elhinné. Lehajtotta fejét, és csendes, megadó hangon szólt a vikáriushoz:

– Méltóságos uram, illetéknéppen ma már abban az örömben sem részesülhetek, hogy a kegyelemmel töltekezhessem. Napok óta vártam Méltóságod megjelenését, és vártam, hogy szentgyónásomat elvégezhessem és az Úr testét magamhoz vehessem. Úgy látom, ez nagy nehézségekbe ütközik. Én ugyanis a gyónásban sem mondhatok mást, mint amit így mondok Méltóságodnak: ártatlan vagyok. Tudom azonban, hogy a látszat teljesen ellenem szól és megértem Méltóságodnak paptársi intelmeit. Nem is vitatkozom. Ne is feleljen szavaimra Méltóságod, csak annyit mondjon még, akar-e meggyóntatni? Elhiheti, nem becsapásra akarom föltárni lelkemet. Hiszen mit segíthet ön rajtam? Nekem ezen a földön már senki, de senki sem segíthet. Engem elítélnek, bűnhődni fogok, és Istenen kívül ezen a földön csak két ember fogja tudni, hogy ártatlanul bűnhődök: én és az a gyilkos, aki megölte Iszwolskit. Még az anyám is gyilkosnak gondol.

A vikárius legnehezebb papi kötelességének végzésére, a gyóntatásra, leült a fapriccsra. A rab pedig térdreborult előtte és elkezdte vallomását ...

Kabylowicz kiöntötte lelkét a szentgyónásban és a vikárius meghatódottan hallgatta őszinte vallomását. Most már nem kételkedett többé ártatlanságában.

Mikor készen voltak, mindkettőjük szemében könnyek csillogtak. Kabylowiczéban a boldogságé, a vikáriuséban a meghatottságé.

– Holnap reggel is itt leszek még fiam – mondotta Kabylowicznak – és akkor majd elhozom önnek a legméltóságosabb Oltáriszentséget. Erősítse az majd meg, hogy össze ne törjön a szenvedésben, hanem Krisztus mártírjához méltóan viselje nagy, nehéz keresztjét.

Végre a hatodik héten megérkezett a parancs, hogy Kabyłowiczot a közeli törvényszék székhelyére vezessék tárgyalásra. Könnyebb láncokat hurkoltak kezére és lábára, kocsira ültették és két szuronyos csendőr között megindultak vele. Oratow utcái néptelenek voltak. Ahol a ház előtt tartózkodott valaki, és meglátta a szomorú kocsit, azonnal hátat fordított, bement lakásába. A „gyilkos” papot még látni sem akarták. A jó lengyel hívek, katolikusabbak és vallásosabbak voltak annál, hogy bántalmazzák őt, aki szerintük annyira mélyre süllyedt, de mégis csak papjuk volt.

A törvényszéki tárgyalás hamarosan megtörtént. Nem sok okot kellett ottan kifejteni. Bizonyíték bizonyíték mellett állott. Popliha, a csendőrlegények, Kabyłowicz nővére megismételték vallomásaikat, a két, késsel bevagdalt golyó pedig tárgyilag is kétségtelenné tette a lengyel pap bűnösségét. Popliha és segédei bizonyították, hogy ezeket a berovátkolt golyókat a gyilkosság napjának délutánján szemök előtt fojtották bele Kabyłowicz pisztolyába, az oratowi felcser és a csendőr pedig bebizonyították, hogy ugyanezeket a meggyilkolt komisszárius testéből szedték ki. Kabyłowicz semmit sem tudott felhozni mentségére. Szinte gépiesen ismételte minden kérdésre:

– Én ártatlan vagyok!

Meghozták az ítéletet is. Életfogytiglan Szibériába való száműzésre szólott. A tárgyaláson részt vett a püspök kiküldötte: a vikárius is. Ő tudta, hogy Kabyłowicz ártatlan, de az összevágó bizonyítékok ellenében tehetetlen volt. Amit pedig tudott, nem hozhatta föl, mert a gyónásból tudta.

Az ítélet hamarosan jogerőre emelkedett, és Kabyłowicz sejtette, hogy nemsokára Moszkvába fogják majd szállítani, ahonnan minden hónapban megindítják az elítéltek százait Szibéria felé. Előbb azonban még valami rettenetesen kellett átesnie.

A törvényszéki ítéletet és a tárgyalás jegyzőkönyvét megkapta püspöke is. A törvények értelmében neki is el kellett járnia vele szemben. Az aktákból és az ott fölemlített bizonyítékokból Kabyłowicz bűnössége emberileg kétségtelen volt. Az ítéleten pedig az Egyháznak változtatni nem állt módjában. Megindították hát ellene az egyházi bíróság előtt is az eljárást és a törvények értelmében elrendelték degradálását, vagyis lefokozását. Kabyłowicz teológiailag képzett ember volt. Tudta, mi vár rá, és ismerte annak a rettenetes szertartásnak részleteit is. Az ő számára ezen a földön azonban már nem maradt egyéb hátra, mint tűrni, és Jézusban való szeretettel elviselni a földi bíróság és földi igazságszolgáltatás embereinek tévedő gyengeségeit.

Egyik napon megjelent börtönében a püspöki vikárius. A szentszék jegyzője, két tanú és egy szolga követték őt. Az utóbbi nagy csomagot hozott.

A vikárius szeretettel ölelte meg szerencsétlen paptársát, és ő, aki már harmadiknak tudta, és biztosan tudta, hogy ártatlan, de a gyónási titoktartás lepecsételte száját – így szólott hozzá:

– Légy erős, szerencsétlen fiam, és gondolj Krisztusra!

Kipakolták azt a két hatalmas csomagot, amelyet a szolga hozott. A vikárius püspöki díszbe öltözött, a másiktól pedig miseruhát vettek elő, és abba pedig Kabyłowiczot öltöztették föl. Megkezdődött ez a szívbemarkoló szertartás.

Fölvolták az ítéletet, amely Kabyłowicz plébánosra a lefokozást mondotta ki. Ott állott teljes papi ornátusban, kezében a kehellyel a vikárius előtt. Ez egymásután vette el tőle papi méltóságának jelvényeit: a kelyhet, a kazulát, stólát, a manipulust, misemondó-inget, vállkendőt, végül a reverendát. Kicsiny késsel jelképesen megkaparta két ujját, amelyet egykor a felszenteléskor a püspök szentelt olajjal kent meg. Lenyírták haját, és rabruhába öltöztetvén, a szertartáskönyv szavaival átadták a börtönfelügyelőnek, mint a világi hatalom képviselőjének.

Kabylowicz állott, egy szót sem szólott. Már nem is sírt, sőt szemei mintha csillogtak volna. Valahova a magasba nézett, és ki tudja kit látott? Bizonyára Krisztust, az ártatlan vértanúkat Istenét.

A vikárius azonban nem bírta türtőztetni könnyeit. Most már ő zokogott, és mégegyszer megölelte, megcsókolta a már darócruhás rabot:

– Isten veled fiam és légy erős!

Közvetlenül a Szibériába indulás előtti napon még egy látogatót kapott a volt oratowi lengyel pap. Szegény, töpörödött, kisírtszemű öregasszony kereste föl: az édesanyja.

Alig beszéltek, csak egymást átölelve tartva sírtak keservesen. Kabylowicz, aki már teljesen beletörődött sorsába, sőt égi erővel fölvértézve, büszkén viselte azt, ismét sírni tudott, sőt zokogott.

Nem kellett szégyenkeznie. Hiszen még Krisztusnak is és még a keresztnek gyötrelmei között is gondját képezte édesanyja. De az a Krisztus Szent Jánosra tudta hagyni a Szűzanyát, ő pedig csak a templom előtti koldus helyét bírja adni neki.

A vértanú lelki fölemelkedésébe belekapaszkodott ez a földi kéz: az édesanyáé. De nem húzta le, hanem még jobban fölemelte, mert megkettőzte az áldozatát. Le kellett mondania ártatlanul az egész világról, sőt – édesanyjáról is.

Másnap megindultak Szibéria felé. Sorba terelték a rabokat, köztük Kabylowiczot is.

Durva darócruha volt mindannyiukon, mellükön pedig ráfestve a szám, – mert ettől a naptól kezdve többé nem volt nevük. Kabylowiczot 974-nek hívták.

A törvényszék előtt nagy csoport várta indulásukat: rokonaik. A 974-es szám megállott egy pillanatra, hogy búcsút intsen egy síró öregasszonynak, de a kísérő kozák fegyverével oldalba vágta őt:

– Mars!

És megindultak a szibériai ólombányák felé ...

11. Megkerül a tettes

Majdnem tíz év telt el azóta, hogy Kabyłowiczot, az ártatlanul elítélt, szerencsétlen lengyel plébánost rabláncra fűzték, és a szibériai ólombányákba vitték örökös rabmunkára ...

– Nem bánom én, ha a fél karomat is kellene otthagynom, de megfogom a gazembert! Jaj neki, ha a markomba kerül! Letöröm mind a két kezét!

Feldühödve beszélte el az oratowi erdőfelügyelő egyik legénye gazdájának, hogy az éjszaka ellopta valaki ablakából az oda kitett élelmiszerét.

Hetek óta kisebb lopás kisebb lopást ért azon a tájon. Bent a községben hol itt, hol amott kelt valaminek lába; kint az erdőben Pawlikowskinál is egymásután veszett el hol ez, hol pedig amaz. Eleinte a baromfiból tűnt el egy-két darab. Akkor még rókára gyanakodtak, és figyelték is a baromfiudvart éjszakánként, de hiába. A következő héten az éléstár ablakát törte föl valaki, és onnét vitt el egyet-mást. Most meg az erdészlegények holmijára is kivetette szemét a titokzatos tolvaj, de úgy látszik embereire talált. A megkárosított erdészlegény bejelentette Pawlikowskinak, hogy egyik társával együtt az éjszaka lesbe fognak állani és folytatják ezt mindaddig, amíg meg nem csípi a gázt.

Pawlikowski tudomásul vette elhatározásukat, ő már bizony az utóbbi évek óta nagyonis csendes ember volt. Felesége elhalálása után magára maradt. Úgy ez a csapás, mint valami lelken rágódó féreg, mindinkább jobban és jobban megőrölték erejét. Valósággal megrokkant. Kedélye teljesen letört, néha napokon át nem szólt senkihez egy szót sem, ült, maga elé meredt, csak néha sóhajtozott fájdalmasakat. Amikor aztán magában volt, összekulcsolta kezeit, megeredtek a könnyei, és hangosan imádkozni kezdett:

– Jézusom, irgalmazz nekem, a Te hűtlen fiadnak!

Most, az élete vége felé, föltámadt benne a lelkiismeretfurdalás. Annak idején megtagadta Krisztusnak igaz Egyházát, otthagya nemzetét, csak azért, hogy jól jövedelmező állást kaphasson az oroszoknál. Most már, amidőn a sír felé botorkált, annak a csodálatos fénynek sugárzásában látta az itteni életet, amely a túlvilágról árad. Belátta azt is, hogy nem használ az embernek semmit, ha az egész világot megnyeri bár, de lelke nem találja meg boldogságát és nyugalját.

A semmi után sem érdeklődő közömbösségével vette tudomásul, amikor jelentették neki a lopásokat, ő már nem sokat törődött azzal, ami körülveszi, ami földi. Arra sem volt ellenvetése, hogy az erdészlegények lesbe álljanak a tolvaj lefülelésére.

Este a két erdészlegény ügyes búvóhelyet készített a baromfiórhoz közel, a tüzelőfák között. A hatalmas hasábokat új ölekbe rakták. Keresztalakba formálták ezeket az öleket, úgy, hogy a középső rész üresen maradjon. Ide aztán bebújtak, ahol kényelmes helyük volt, és környös-körül jól szemügyre vehették az erdészház egész környékét.

Az első éjszaka nem történt semmi sem. Türelmüket azonban ez nem vette el, sőt fokozta dühüket

– Azért is elbánunk a bitanggal! – mondták elkeseredetten.

Másnap ismét lesbe állottak. Szép, holdfényes éjszaka volt, az erdő tavaszi pompájában zöldellt, szél nem mozgatta a leveleket, csendesség ült a tájon. A csillagok állásából úgy látták, hogy éjfél már elmúlt. Az egyik erdészlegény suttogva szólt oda a társához:

– Alexandrovics! Úgy látszik, ma is hiába várunk.

A lesben álló másik erdészlegény – éppen az, akinek elemózsiáját ellopta a titokzatos tolvaj, – egyik kezével csendet intett, a másik kezével pedig az erdő széle felé mutatott.

Sötét emberárny bontakozott ki onnét. Lassan, óvatosan jött, vigyázva lépkedve, nehogy zajt verjen.

Kiért az erdőből az erdészlak gazdasági udvarát elválasztó kis tisztásra. A holdfénynél egészen jól látták alakját. Rongyokba burkolódzott, ványadt, sovány kis emberke volt, lelógó bajusszal, néhány szál gondozatlan szakállal. Lába rongyokból csavart bocskorba volt szorítva, ami ruha pedig rajta lógott, cafatokból és egymásra vetett foltokból állott.

Óvatosan körülszemlélt, és amidőn nem látott senkit sem, gyorsabbra fogta lépteit, és egyenesen az erdészlak baromfiólja felé tartott. Mindkét kutya ott volt körülötte, de meg sem ugatta, sőt viháncolva körülugrálta. Úgy látszik, ismerték már régebbi időről, és barátságot köthettek vele.

– Hagyjuk, amíg megkaparintja a zsákmányát, és aztán üssünk rajta. Így legalább tetten érjük – susogta az egyik erdészlegény a másiknak.

Valóban így is tettek. A csavargó külsejű tolvaj ügyesen tolt felre az ólnak reteszét, és aztán bekémlelve az ajtón, hirtelen fölnyúlt. Látszott, hogy tapasztalt és ügyes már ebben a mesterségben. Markával elkapta az egyik tyúknak a nyakát, azét, amelyik épp a közelben ült, és a zajra fölriadt. Még csak nem is nyikkanthatott.

A lesben álló erdészek egyike vállhoz emelte puskáját, és célzott. Rosszul jött azonban lövésre a csavargó alakja, mert a kinyitott olajtótól csak condrájának egy-két foszlányát láthatta. A lövés eldördült, de úgy látszik nem talált. A tolvaj az első pillanatban meghökkenve állott meg, majd eldobva zsákmányát, macskaügyességgel tartott az erdő széle felé. Egy-két ugrás, és elérte az első fákat. Még egy golyót küldtek utána az erdészlegények, és aztán kiugorva rejtekhelyükből, ahogy csak lábuk bírta, az erdőbe iramodtak. A fák között körülnéztek, de a lombok eltakarták az eget, és sűrű sátrukon csak itt-ott talált utat a holdsugár. Az egyik jobbra, a másik balra tartott, de néhány percnyi kutatás után belátták, hogy így nem mehetnek semmire.

– Alexandrovics! Gyere csak ide! – kiáltott az egyik erdészlegény. A másik azt hitte, hogy társa nyomára jutott a tolvajnak s néhány pillanat alatt ott volt.

– Így nem érjük el a bitangot – szólott az első, az öregebbik és ügyesebbik. – Menjünk vissza, és aztán a kutyákkal utána!

Így is tettek. Az erdészlakban előkerítették a két vadászkutyt, rávezették a tolvaj zsviványnak nyomára, és aztán elengedték őket. Az okos jószágok megértették, hogy miről van szó. Úgy látszik régóta ismerték már ezt a csavargót, és a házhoz tartozónak gondolták, mert az éjszaka meg sem ugatták. Most azonban, hogy gazdáik a nyomára uszították őket, földretartott orral, szűkülve indultak utána.

Jó órája tartott már ez a hajsza, amidőn a Vörös-erdő szélén a két kutya dühös ugatása jelezte, hogy megfogták. A két erdészlegény arrafelé tartott. A csavargó azonban ügyesebb volt. Báránybőr sapkáját az egyik kutyának dobta oda, a másiknak a válláról lekerített rongyos köpenyegét adta zsákmányul, maga pedig a cserjésen keresztül az országút felé menekült.

Az erdészlegények azonban az üldözésben kifáradva és megdühödve, rövidre akarták fogni sorsát. Mindketten vállhoz emelték a fegyvert, céloztak, és úgyszólván egyszerre nyomták meg a ravaszt. A csavargó megállt, két kezét fölemelte és aztán elvágódott a cserjésben.

Odarohantak hozzá, és vizsgálni kezdték a mozdulatlan alakot.

– Úgy látszik ez se lop már tyúkot! – szólott az egyik, és lábával kissé megbökte a földön heverő tolvajt.

– Sem szalonnát! Befellegzett a bitangnak! – toldotta meg a másik, épp az, akinek élelmiszerét néhány nap előtt ellopta.

– Hagyjuk itt, majd aztán reggel jelenteni fogjuk – indítványozta a fiatalabbik.

Szavába azonban fájdalmas nyöszörgés vágott bele.

A tolvaj magához tért. Fölemelte fejét, körülnézett, majd aztán föl akart ülni, de a rettenetes fájdalomtól fölordított. Mindkét golyó a hasába talált és sebe borzasztóan sajgott.

– No, bitang! Kellene tyúkpecsenye? – rivallt rá a fiatalabbik.

Az öregebben azonban több volt az emberség. Lehajolt hozzá, hogy megvizsgálja sebé. Megtalálta mindkét golyónak a helyét és látta, hogy menthetetlen.

– Hát ennek bizony befellegzett – mondotta részvétlenül. – Nem adok neki két órát és begebened. – Majd pedig felállva, körülnézett.

– Már a második ember hal meg pont ugyanezen a helyen – mondotta kissé megilletődve.

– Hogy-hogy? – kérdezte erdésztársa.

– Épp akkor kerültem ide szolgálatba, amikor itt az erdőszélen halva találták az oratowi rendőrkomisszáriust. Az itteni lengyel pap gyilkolta meg. Magam is megnéztem és épp ennek a bokornak a tövében feküdt, ahol most ez a gazember nyújtózkodik.

A sebesült tolvaj felhörkent... Az erdészek azt gondolták, hogy vége van, és lehajoltak hozzá. Arca rettenetesen eltorzult. Úgy vélték, hogy a pokoli fájdalomtól ilyen. A sebesült fölnyögött:

– Víz! Szomjazom.

– Mit csináljunk vele? – kérdezte az idősebb erdészlegény. – Itt csak nem hagyhatjuk?

Bár megérdemelné. Haza sem vihetjük.

– Maradj itt – indítványozta a másik –, én majd besietek a faluba és onnét kocsit hozok.

Ha már megbüntettük, ne hagyjuk elpusztulni, mint a lebunkózott veszett kutyát.

Úgy is tett. Elindult Oratow felé. Ezalatt társa leült a sebesült mellé, aki egyre hangosabban beszélni kezdett:

– Igen, itt volt!... Iszwolski!..., Kabyłowicz...

Az erdész az orosz parasztok csendes nyugalmaival hallgatta. Véleménye szerint segíteni nem tudott rajta, okosabbat tehát nem tehetett, minthogy bevárja a kocsit, amelyért társa elment. Nem is kellett sokáig várnia. Megérkezett. Vele együtt jött mindjárt a csendőrök egyik legénye is. Föltették a kocsira, és elindultak vele az oratowi csendőrlaktanya felé. Amint odaértek, bevitték az őrsohába, és lefektették a padlóra. A csendőrök vezetőjének elmondotta az esetet az egyik erdészlegény, jegyzőkönyvet vettek föl róla, és aztán hazatakarodtak.

A sebesültet megvizsgálta a közben odahívott felcser is, de életéért nem adott egy pipadohányt sem.

– Ez sem éri meg a delet! – mondotta és legyintve kezével, megindult kifelé.

A felcser tapaszt tett a sebre, és aztán bekötötte. Amikor kész volt vele, figyelmeztette a csendőröket:

– Ha a vallomásra szükségtek van, hát csak hamarosan szedjétek ki belőle, mert bizony ez nem sokáig látja már az Isten napvilágát!

A csendőrkomisszárius már e figyelmeztetés nélkül is épp hozzá akart kezdeni vallomásának felvételéhez. Elővette a papirost, asztalhoz ült, és hivatalos komolysággal megkezdte munkáját:

– Hogy hívnak? – kiáltott rá a sebesültre.

Az abbahagyván nyöszörgését, csendesen válaszolt:

– Popliha Mihály.

— — — — —

Hogyan került ide Popliha?

Kabyłowicz elítéltetése után Popliha feleségül vette Vankát, a lengyel pap hűgát. Ez még mindig Iszwolskit, a meggyilkolt komisszáriust szerette, de hát szíve érzelmét letörte az élet. Bátyját elveszítvén, anyjával együtt támasz nélkül állott a világban. Mit tegyen? Hozzáment a gazdag Poplihához.

Popliha nem maradt oratowi boltosnak. Alig egy évre rá feladta üzletét, és bejutott az orosz csendőrséghez. Pénze volt, amivel kinyithatta azokat az ajtókat, ahol az orosz hivatalnokok kinevezésének ügyét intézték. Vallása nem volt nehézség, hiszen görögkeleti volt ő is. Igaz, hogy oláh, hát hamarosan átvedlett görögkeleti orosznak, ő tudta, hogy mit csinál. Azt a pár ezer rubelt, melybe csendőrkomisszáriusi kinevezése került, majd behozza, csak egyszer hivatalba jusson. Ott a vagyonszerzés szabad lehetősége nyílik majd meg számára. A hivatalos pénzek elszámolásának sok módja van, aztán meg a bajba jutott emberek is könnyen nyitják meg erszényüket.

Attól kezdve, hogy elfoglalta komisszáriusi hivatalát, minden tevékenységét pénzszerzésre irányította. Alig volt annak a kerületnek már parasztja, aki valami ürügy alatt ne került volna be fogdájába. Igaz, hogy ennek az ajtaja könnyen is kinyílt számára. Csak pénzzel, jószággal, terménnyel kellett megtörni Popliha csendőrkomisszáriusnak szigorúságát. Az átutazók ügye sem volt a legtöbbször rendben. Popliha komisszárius hol gyanúsnak találta őket, hol pedig gonosztevőket vélt felismerni bennük, és a cár igazságossága nevében ottmarasztotta egyik-másikat, amíg csak pengő rubelekkel meg nem győzték őt ártatlanságukról.

Vankának élete hamarosan pokollá változott mellette. Popliha inni kezdett, és ha felöntött a garatra, rendesen feleségén töltötte ki indulatát. Ilyenkor aztán ütötte-verte a szegény asszonyt. Egyszer vérben forgó szemekkel, részegen jött haza. Újra elkezdte brutalitását. Vanka kifogyott már türelméből, és visszaszólt neki. Ez kellett csak Poplihának! Mint a vadállat rontott a szerencsétlenre, ütötte, verte, földredobta, és rágázolt. Az asszony épp fejlődő életet hordozott a szíve alatt, és harmadnapra belehalt sérüléseibe. Popliha nem sokat törődött vele, ő már úgymint más asszonyt szemelt ki magának.

Az öreg Kabyłowicznét, Vanka édesanyját is hamarosan kitette az utca közepére.

A szerencsétlen sokat szenvedett öregasszony összeszedte kis motyóját, és elindult Oratow felé. Az élet nyomorusága semmi volt ahhoz a keserőséghez képest, amit akkor érzett, amidőn az oratowi templom oltárára nézett. Annál az oltárnál állott egykor, mint Oratow papja, az ő fia. A jó lengyel nép irgalmas volt hozzá, és bőven adta annak a sokat szenvedett matrónának az alamizsnát. Nem sokáig tehette azonban, mert Kabyłowicznét hamarosan megváltotta Isten ennek a földnek szenvedéseitől.

Popliha amivel vétkezett, azáltal bűnhődött is. Egy gazdag utast fogatott le kémkedés gyanúja címén. A nála talált pénzt írnokával együtt szedte el, hogy majd később, amikor szabadon bocsátották a közben ártatlannak minősített utast, megosztoznak rajta. Poplihában azonban még a zsványbecsület is kihalt. Amikor az osztozkodásra került a sor, megcsalta cinkostársát. Ez aztán bosszúból leleplezte. Nem kellett sokat vádaskodnia, Poplihát úgymint rossz szemmel nézték fellebbvalói. Nem tudták neki megbocsátani, hogy oláh és nem orosz. Kapóra jött hát az alkalom. Hamarosan lefolytatták ellene a vizsgálatot, és állásából elcsapták. Nemcsak hogy elcsapták, de még börtönre is ítélték. Popliha három esztendő töltött kényszermunkában. Ezalatt egészen letört. Amikor kikerült, sehol sem tudott elhelyezkedni. Régi szenvedélye, az iszákosság, még jobban elhatalmasodott rajta, és züllött, züllött fokról-fokra, amíg végre közönséges csavargó tyúktolvaj lett belőle.

Így került vissza Oratowba és a Vörös-erdő szélére, ahol elérték őt az erdészlegények golyói.

A csendőrkomisszárius részvétlenül írta be a jegyzőkönyvbe Popliha nevét. Ő csak néhány éve tartózkodott Oratowban, és nem sokat tudott az előző esztendők történetéből. Részvétlenül, mesterségszerűen folytatta a jegyzőkönyv írását:

– Ki is a panaszos? – fordult az egyik csendőrlegényhez.

– Pawlikowskinál, az erdőfelügyelőnél lopott, – felelte a csendőrlegény – hát akkor őt kell beírnunk panaszosnak

– Tehát Pawlikowski Pál, cári erdőfelügyelő.

Popliha arcába élet jött ennek hallatára. Szeme fölcsillant, és vonásaiból a gyűlölet tükrözött.

– Pawlikowski? A cári erdőfelügyelő? Ő a panaszosom? – kérdezte.

– Igen bizony – felelt rá a csendőrkomisszárius – és valld be gyorsan, hogy mit tettél ellene, mert hamarosan a pokolba ráncigálnak az ördögök!

Az egyik csendőrlegény meg még hozzátoldotta vallomásra biztatóul:

– Hogy az ebédedet a pokol tüzén melegítetté már Lucifer, az olyan szent igaz, mint hogy a nap süt az égen.

Popliha elhallgatott. Szeme a levegőbe meredt, melle zilált, kezét ökölbe szorította, és látszott rajta, hogy rettenetes indulatok dúlnak belsejében. Végül aztán arcára ördögiesen kárörvendő kifejezés ült ki, és hangját megerőltetve kezdte a vallomást:

– Pawlikowski? A cári erdőfelügyelő? Ő a panaszosom? No majd adok neki panaszt! Magam is érzem, hogy megdöglök, de ő is megemlegeti ezt a napot! Biztosan ő uszította rám a legényeit. Jaj legyen hát neki. Vallani fogok. Írjátok!

A csendőrkomisszárius alig győzte aztán tolla iramával azt, amit Popliha diktált neki.

– Először is bevallom azt, hogy gyilkos vagyok. Én öltem meg tíz esztendővel ezelőtt a Vörös-erdő szélén Iszwolski csendőrkomisszáriust. Szerettem Vankát, a lengyel papnak hűgát, aki azonban Iszwolskihoz akart férjhez menni. Kihallgattam a lengyel papnál egy beszélgetést. Pawlikowski küldte oda szolgálóját, hogy jöjjön el haldokló feleségéhez. Mert hát tudjátok meg és írjátok le, hogy Pawlikowski méltatlanul eszi a cárnak kenyerét. Igazhitű orosznak hazudja magát, pedig hát a svábák katolikus papját vitette házához. Írjátok csak meg ezt, és jelentsétek a feljebbvalóinak, hadd csapják el a bitangot. Én mondtam meg Iszwolskinak, hogy a lengyel papot hol várja Pawlikowski szánja. Ő odaállt lesbe, hogy maga lássa.

Popliha melle mindinkább zilálni kezdett, arca elhalványodott, és vonásait eltorzította a fájdalom. Kapkodva, rapszodikusán adta elő további vallomását:

– Aznap délután beállított boltomba a lengyel pap. Golyókat kért a pisztolyába ... Adtam neki és a segédek előtt magam töltöttem meg a pisztolyt. A golyókat még késsel megjegyeztem ... Este aztán ugyanilyen megjegyzett golyókkal megtöltöttem a magam pisztolyát és Iszwolski után lopódtam. Hamarosan rátaláltam a Vörös-erdő szélén ... Amikor Kabyłowicz elment a szánal, hátulról lelőttem Iszwolskit ... A csendőrség előtt aztán ellene vallottam ...

A csendőrkomisszárius és legényei megborzadva hallgatták ezt a vallomást.

Popliha azonban még nem hagyta abba.

– Hívjátok ide Pawlikowskit, hogy a szemébe mondjam, hogy alattomban a lengyelekkel tart... Hogy a lengyel papot vitette magához... Hogy becsapta a cárt... Hogy nem igazhívó ...

A csendőrkomisszárius valóban eleget is tett Popliha kívánságának. Egyik legényét szánal elküldte Pawlikowskiért. A gyorsíró jármű nemsokára meg is érkezett. Popliha még élt, itt-ott felordított a fájdalomtól, de szemei tűzben égtek.

Amint belépett Pawlikowski, Popliha minden erejét összeszedve ráordított:

– Te jelentettél föl, te gazember? Te lövöttél le a legényeiddel, te betyár? Megkeserülöd ezt a napot! Nem leszel te sokáig erdőfelügyelő! Elcsapnak, hiszen katolikus vagy!

Pawlikowski értelmetlenül hallgatta ezeket a kitérőket. A csendőrkomisszáriushoz fordult, aki röviden elmondta neki a tényállást. Megmondta neki, hogy Popliha azzal vádolja, hogy elhagyta az állami tisztviselőnek kötelező vallást, a görögkeletit, lengyel papot hozatott a házába, és most azért hívatta, hogy szembesítse a haldoklóval, és e szembesítés alapján tegyen jelentést fölöttes hatóságainak.

Pawlikowski csendesen állt a csendőriroda közepén. Előtte feküdt a földön a halállal vivódó Popliha. Végignézett rajta, majd azután lehorgasztotta fejét. Utána fölnézett a csendőrkomisszáriusra, és halk, reszkető hangon kezdett beszélni.

– Amit ez a szerencsétlen mond, az nem igaz. Nem tagadom, hogy annakidején elhozattam a lengyel papot haldokló feleségemhez. Az Krisztus igaz egyházába térve akart meghalni, amelyet velem együtt elhagyott. Én azonban akkor még jobban ragaszkodtam a cári álláshoz, mint a lelkem üdvösségéhez. Mondom, nem igaz, amit ez a szerencsétlen a múltra vonatkozólag mondott. De a jelenre nézve igaz. Illetve a jövőben lesz majd igaz. Mert én valóban visszatérek nemzetem és atyám egyházába, az egyedül üdvözítő katolikus hitre. Rettenetes az, amit én az utóbbi években lelkemben átszenvedtem. Lelkiismeretem mardosása pokollá tette az életemet. Nem bánom, akármi lesz velem, de igenis én ismét katolikus leszek.

Popliha már nem hallhatta ezeket. Szeme fényessége elfakult, arcát sárgaság öntötte el, száját kitévőre, és hörögni kezdett. A csendőrkomisszárius irodájában csendben ültek a jelenlevők. Ott ahol egy élet mécsese kialszik, a meghatottság lesz az úr még akkor is, ha egy gonosztevőnek élete az. A csendőrkomisszárius keresztet vetett magára, Pawlikowski pedig imára kulcsolta kezét, és könyörgött Istenhez ellenségéért.

Popliha meghalt. Még utolsó tette is az alattomos bosszú cselekedete volt. Ő maga szélére ért gonosztevő életének, és lelke még a túlvilág küszöbén is megmaradt hitványnak: Pawlikowskit is magával akarta rántani.

– – – – –

A csendőrkomisszárius megírta jelentéseit. Az egyiket arról, hogy a tíz év előtt megölt Iszwolski komisszáriusnak nem a lengyel pap, hanem Popliha Mihály volt a gyilkosa. Biztos, mert maga a tettes halála előtt néhány perccel bevallotta cselekedetét. Kabyłowicz tehát ártatlanul szenved.

A másik jelentésben pedig megírta, hogy Pawlikowski, a cári erdők oratowi felügyelője, Popliha vallomása szerint már régen elhagyta az oroszok hitét és katolikussá lett ismét. Főbenjáró bűn ez, mert a szent Oroszországnak hivatalnok csak pravoszláv, görögkeleti lehet.

Mindkét jelentésre megindították az eljárást. Parancsot küldtek Szibériába, hogy küldjék vissza Kabyłowiczot. Végzést küldtek Oratowba is, mellyel Pawlikowskinak tudtára adták, hogy állásából egyszerűen elcsapták. Nemcsak elcsapták, hanem vagyonszerzésre is ítélték. Mert éveken keresztül, az állam törvényeinek ellenére szedte föl fizetését.

– – – – –

Néhány hónap múlva az oratowi templom előtt a koldusok száma megszorodott eggyel. Pawlikowski a cári erdők egykori felügyelője ült le oda, és reszkető öreg kezét kinyújtotta az alamizsnák után.

12. A vértanúság koronája

– No, ez csinos kis história! Nem tudták azok a szentpétervári urak kikeresni, hogy mi a száma ennek a rabnak, ha már azt bizonyítgatják, hogy ártatlan! Most fél napig kutatgathatjuk, hogy hol van az a szerencsétlen!

Így elégedetlenkedett a szibériai irkuvoski ólombánya igazgatója, amidőn elolvasta azt a legfrissebb iratot, amelyet a szentpétervári rendőrfőnökségtől kapott. Az volt benne, hogy 1841-ben abba a bányába küldtek egy Kabylowicz nevezetű rabot, hogy életfogytiglan való bányamunkával szenvedje le a gyilkosságot, amelyet elkövetett, és most aztán tíz évre rá kiderült, hogy ártatlan. Megkerült az igazi gyilkos, aki a halála előtt bevallotta gonosztettét. A szentpétervári rendőrfőnök utasítja az ólombánya igazgatóját, hogy ezt a rabot azonnal bocsássák szabadon, illetve küldjék vissza Szentpétervárra további eljárás megejtése végett.

A szibériai elítélteket azonban csak a törzskönyvbe jegyzik be nevük szerint, mert attól kezdve, hogy a rabok közé beosztották őket, egyszersmind kitörölték nevüket is a mindennapi élet használatából. Aki Szibériába kerül, egy számot kap, és ettől kezdve már csak eszerint szerepel mindenütt. Kabylowicznak is megadták a számát 10 évvel azelőtt, be is vezették akkor a foglyok lajstromába, de hát kinek lett volna szüksége a nevére? ... Hiszen innét nincsen szabadulás. Most bizony évekre visszamenőleg át kell kutatni a könyveket, hogy megtudják, milyen számot is kapott egykor az elítélt oratowi pap. A bányafelügyelő ettől az unalmas keresgető munkától ódzkodott, ami bizony nem is volt valami kellemes foglalkozás.

– Valami lengyel papról van ottan szó? Aki gyilkosságért került ide? Emlékszem rá, sőt ismerem is őt – reagált a bányafőnök bosszankodó zsörtölődésére a munkások főfelügyelője, aki épp a heti jelentéstétel miatt benntartózkodott főnökének irodájában.

– Az a rab lesz az, akiről már többször említést tettem a bányafőnök úrnak. Igen csendes, szorgalmas és engedelmes ember. Évekkel előbb azt az engedélyt kérte tőlem, hogy ne kelljen neki följönnie a bányából éjszakára és ne kelljen a többi rabbal együtt a közös hálósobákban aludnia. Meg is engedtem neki és azóta éjjel-nappal lenn tartózkodik a tárnában, ahol egyik zugban kis vackot rendezett be magának. Egy év óta már társa is van, az a gyilkos hadifogoly, akit Magyarországból hoztak. Igen jó barátságba került vele, és hasonló kérelmet terjesztett elém. Beleegyeztem, mert igen derék és alázatos rab ő is. Sohasem volt panasz ellenük eddig.

Az ólombánya igazgatója örömmel hallotta, hogy alighanem névsorkeresés nélkül is megvan a lengyel rab. Oda is adta a főfelügyelőnek a szentpétervári levelet:

– Itt van az írás – mondotta –, vigye magával, hogy a nevét ellenőrizhesse. Ha aztán valóban ő az, akiről szó van, hozassa föl. Így legalább megszabadulunk a névsorok böngészésétől. Ki a kánya tudná annyi esztendőre visszamenőleg átkutatni ezt a tengersok nevet! Azután meg, hol beírták az elődeim az újonnan érkezetteket, hol nem.

*

Lent az ólombánya mélyén, egy oldalt bevágott fülkében, rongyokból vetett vackon, sovány, kiaszott alak feküdt. Hatalmas szakálla őszén és bozontosan omlott mellére. A szibériai foglyok darócruhája volt rajta. Elpiszkolódott, rongyos köntös, mellén egy bádogtáblán a 974-es szám. A bányalámpa gyenge fénye a mellette üldögélő másik rabot világított meg. Kicsiny alak volt ez, akinek egykor gömbölyű idomait a szibériai ólombánya lefogyasztotta. Ráncos arcának sápadtsága, karikás szemei a bányalámpa gyatra fényénél azt mutatták, hogy őt is kikezdte már az orosz foglyok rendes végzete: a tüdővész.

Szemeit az előtte fekvő kiaszott rabra függesztette. Időnkint butykosából friss vízzel nedvesítette meg annak cserepes, lázas ajkait. Majd aztán mind a ketten összekulcsolták kezüket, belenéztek a tárna sötétségébe és imádkoztak.

– Ne búsulj polyák! Nemsokára megszabadít innét az Úristen! – kezdte újra a beszédet a kisebbik. – Te csak jól jársz, mert a te kínlódásodat már megelégelte az Úr, dehát ki tudja, én mikor végzek? Benneteket polyákokat gyatrább anyagból iszkábáltatott össze a Teremtő, mint bennünket magyarokat. Látod, én a lábomat is alig húzom, balkezem is béna és hát még se vonultat be a mennybéli Úristen. Pedig, de megelégeltem már én is ezt az orosz purgatóriumot!

A fekvő rab, látható erőlködéssel fordította feléje fejét:

– Bizony Csordás testvér, hozzám kegyes már az Úr. Én már megyek. Örülök is, de nem azért, hogy a halál megszabadít ettől a rabságtól, hanem azért, mert vágyom arra, hogy az igazságom kiderüljön. Ártatlanul töltöttem itt ezt a tíz esztendő, és az első években rettenetes, amit szenvedtem. Ha rá gondoltam azokra a reménységekre, amelyekkel Bécsből elindultam és azokra a tervekre, amelyeket az oratowi plébánián szövögettem, bizony összefacsarodott a szívem. Mindent halomba döntött az én szerencsétlenségem. Testvér! Sokat vergődtem én ártatlanságom tudatában. De aztán megnyugodtam. Ez a földi élet csak átmenet az örökkévalóságba, és nagyon mindegy tehát, hogy azt a 10-40-50 esztendő hol éljük le, plébánián, püspöki trónuson, vagy itt az ólombánya mélyén. Mi ez az örökkévalósághoz képest! Homokszem a Szaharához, egyetlen vízcsepp a végtelen tengerhez hasonlítva. Most már évek óta kihalt belőlem minden vágy, és csak egy maradt meg: megnyugodni az Isten akaratában, és remélni az igazságszolgáltatást ...

A másik rab, akit Csordás testvérnek szólított a haldokló, izgett-mozgott e beszéd hallatára. Szemébe a könnyek gyűltek, elérzékenyedett, másrészt pedig az ő vérmes természete nemigen tudott megbarátkozni az ilyen passzív megadással. Nem is tudta türtőztetni magát, hanem közbevágott:

– Jó, jó, igen-igen szép ez az önmegadás. Prédikációkban is mindig ilyen gyönyörűségnek tartottam, de hát azért nem a magyar ember számára találták ki. Ez a lengyelek útja a mennyország számára. Mi magyarok azonban két lábon és két könyökkel szeretünk az Úr Jézus felé törekedni. Én bizony nem sokat eszem itt ezt a rabkenyeret. Ha te polyák testvér bevonulsz a mennybéli Jeruzsálembe, kereket oldok én, ha egy armádia kozák áll is elibém és Magyarorország felé fordítom szekerem rúdját!

Az irkuwoski ólombánya mélyén így beszélgetett egymással két rab. Az egyik Kabyłowicz volt, az egykori oratowi plébános, aki tíz esztendeig szívta már magába a szibériai ólombányák gyilkos levegőjét. Felőrölte a nehéz munka erejét, és megtámadta a tüdejét. Lassan sorvadt, és most már utolsó napjait élte. Lent lakott már évek óta a tárna mélyén, oda hozták le a könyörületes szívű rabtársai, silány eledelét. A munkafelügyelője pedig konstataálta, hogy bizony már nem tud dolgozni és nem is bántotta. Hadd pusztuljon el ott, ahol neki jól esik. Elég lesz, ha majd akkor jelenti. Rabkórház, orvosi kezelés, bizony ismeretlen fogalom volt a szibériai ólombányák rabjai között.

Mellette térdelő társa, egykori bécsi augusztinista paptársa volt, aki pattogós modorával, élénk vérmérsékletével és kifogyhatatlan humorával megnyerte egyházmegyéjében úgy elöljáróinak, mint híveinek szeretetét. Hamarosan meg is kapta a gyoroki plébániát.

Itt érte őt 1849-ben a magyar szabadságharcnak összeomlása. Plébániája ablakából ökölboszorult kezekkel nézte Paskiewicz orosz hadseregének fölvonulását Világos felé. Amikor aztán a fegyverletétel után visszafele özönlött a győztes orosz sereg, vele is megesett a baj.

Fiatall orosz tisztek szállásolták be magukat a gyoroki plébániára. Kénytelenségből átengedte házát, ő pedig az irodában húzta meg magát. Este nagy dáridót csaptak ebédlőjében az orosz hadfiak. Szólt a balalajka, ropták a táncot, majd azután az egyik tisztnek eszébe jutott, hogy asszony is kellene ehhez a mulatozáshoz. Hamarosan meg is valósították a vágyat és felveretvén a szomszédokat, legényeikkel hurcoltatták a plébánia ebédlőjébe a gyoroki magyar lányokat.

Csordás asszonysikolyra ébredt. Hallgatózott. Magára kapott egy-két ruhadarabot és betoppant a plébánia ebédlőjébe. Vérforraló volt az, amit ott látott. Magából kikelve rivallt rá, hol magyarul, hol németül az orosz tisztekre. A figyelem most már feléje fordult, és az ittas alakok új tréfát eszeltek ki. Azt akarták, hogy a gyoroki plébános kezdje meg a táncot a tépett ruhájú, síró magyar lányokkal. Az egyik orosz tiszt megfogta a kiszemelt leányt és Csordás felé lódította.

A magyar pappal fordult a világ, az indulat véres fátyollal fődte be szemét, fölkapott az asztalról mindkét kezébe egy-egy borosüveget, és azokkal rohant a részeg tisztekre. Ütötte, verte őket, ahol találta.

– Meneküljete! – ordított a reszkető leányokra és észre sem vette, hogy két katonatiszt fekszik már bezúzott koponyával lábai előtt.

Fegyver dördült el az ebédlőben. Az egyik orosz tiszt belélt a hívei becsületét védő magyar papba. Csordás észre sem vette, hogy a golyó átfúrta combját. Lövés, lövés után puffant... Bal karja súlyosan találva hanyatlott alá. Szétzúzta könyökét a revolvergolyó. Jobbjában már csak a törött borosüvegnek nyakát tartotta és evvel püfölte a részeg tiszteket ott, ahol érte. Három-négy revolverlövés dördült el ismét, és Csordás eszméletlenül összerogyott. Azt hitték, hogy halott.

Az orosz tisztek úgy ahogy, kijózanodtak a szörnyű események után. Sebesült társaikat, akiket az izmos magyar pap alaposan ellátott, bekötözgették, kettőn azonban már nem tudtak segíteni. Szétloccsant koponyával feküdtek ezek a plébános mellett. Otthagyták őket, és miután rúgtak egyet a halottnak vélt magyar papon, eltávoztak szállásukra, hogy kialudják a mámort.

Másnap reggel tudomást szerzett a történekről az orosz parancsnok is. Tisztességesebb érzelmű ember volt, aki rosszalta tisztjeinek méltatlan viselkedését. Jelentették neki azt is, hogy a tettes magyar pap magához jött, és bár hat golyó van benne, de mind a hat balkezét és bal combját érte. A parancsnok először ott akarta hagyni Csordást Gyorokon, de tisztjeinek követelő fellépésére elfogatta, szekérre tetette, és átküldötte a közelben tartózkodó magasabb parancsnoksághoz. Itt először rövid úton halálra ítélték Csordást, de a tisztjeire neheztelő emberségesebb orosz parancsnok közbenjárására megkegyelmeztek neki, és a hadifogoly sebesültek közé osztották be, hogy Szibériába vigyék. Így került Csordás, a gyoroki pap, Kabyłowicz mellé, az irkuwoski ólombányába.

*

– Erre van a vacca a 974-esnek. Ott van a! Látszik is a lámpája.

E szavakat az ólombánya egyik őre intézte a munkafelügyelőhöz, aki Kabyłowicz felkeresésére jött le a tárnába. Hamarosan odaértek a kőbevájt mélyedéshez, ahol meghökkenve látták a rongyokon fekvő, sápadt alakot. Mellette térdelt magyar rabtársa, aki épp keresztet vetett a haldoklóra és reszkető hangon suttozta:

– Ego te absolvo a peccatis tuis ...

Tudomást sem szerzett a mellettük álló két oroszról, hanem a megilletődéstől fátyolos és el-elcsukló hangon szólt társához:

– Meggyóztatni csak meg tudtalak gyóztatni, testvér, de az Úr testét, a szent utravalót és a szentkenetet már nem tudom neked feladni. Ezek a kutya muszkák, még ha akarnák, se

tehetnék lehetővé, hogy misézzek és szentelt olajat szerezzek. Hát bizony ezt majd az Úr Jézus pótolja neked szerető ölelésével, mert ne félj, testvér, tiszta a lelked, és ő már neked csak jutalmat adhat sok szenvedésedért.

A két orosz nem értette ugyan a német beszédet, de megilletődve állott ott. Lelküket megfogta az a lenyűgöző légkör, amely minden haldokló közelében terjeng. Ahol a lélek készül az Isten elé, ott megremegnek a szívek még akkor is, ha megdurvult már azok kérge.

A térdelő rab tovább beszélt haldokló társához:

– Imádkozzunk, testvér, mondd utánam: Jézusom, neked ajánlom lelkemet!

Hátuk mögött megszólalt a fogolyfelügyelő:

– Ugye, Kabylowicznak hívnak téged?

Jó hírt hozok néked ...

Szavára azonban nem hallgatott senki. A haldokló szemei tágra meredve néztek a bánya homályába, ajka észrevehető erőlködéssel szóra nyílt:

– Jé-é-é-zu-som ...

Csak ennyi volt az egész, ami kijött a torkán, és azután elcsendesült, arca még sápadtabb lett, szemének fénye megtört és lélegzete elállt ...

Magyar társa reszketve zárta le szempilláit, és aztán összekulcsolva kezeit, imádkozni kezdett.

Az oratowi vértanú ezen a földön nem tudta meg, hogy ártatlansága kiderült, de megtudta abban a pillanatban, amikor lelke megjelent az Örök Bíró előtt, hogy elvegye annak kezéből a kötelességüket mindhalálig teljesítők égi koronáját.

*

Másnap az irkuwoski rabtemető dombjai eggyel megszaporodtak. Három hét múlva pedig ismét eggyel. Csordást temették oda Kabylowicz mellé, aki szökni próbált a bányából, de az örök golyója leterítette.

Szentpétervárra pedig elment a jelentés, hogy az oratowi lengyel pap meghalt.